

Izazov izlaska mladih iz sustava alternativne skrbi

Nikolić, Irena

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:139208>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA**

Irena Nikolić

**IZAZOVI IZLASKA MLADIH IZ SUSTAVA
ALTERNATIVNE SKRBI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Irena Nikolić

IZAZOVI IZLASKA MLADIH IZ SUSTAVA
ALTERNATIVNE SKRBI

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Branka Sladović- Franz

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
1.1 Alternativna skrb.....	3
1.2 Socijalna isključenost.....	5
1.3 Skrb za djecu u Republici Hrvatskoj.....	7
1.4 Dječji dom „Vrbina“ Sisak.....	8
1.5 Dosadašnje spoznaje o izlasku mladih iz sustava alternativne skrbi	10
1.6 Priprema mladih za izlazak iz skrbi	14
1.7 Plan izlaska iz skrbi.....	17
1.8 Pravni i zakonodavni okvir izlaska iz skrbi	19
2. CILJ, ISTRAŽIVAČKA PITANJA I METODA ISTRAŽIVANJA	22
2.1 Prikupljanje i obrada podataka.....	22
3. REZULTATI I RASPRAVA	24
4. ZAKLJUČAK.....	44
5. LITERATURA	50
6. PRILOG.....	54

Izazovi izlaska mladih iz sustava alternativne skrbi

Sažetak:

Djeci i mladima s iskustvom života u alternativnoj skrbi, odvojenima od biološke obitelji, proces odrastanja iznimno je zahtjevan budući da najčešće ostaju bez formalne podrške i funkcionalne socijalne mreže, istodobno suočeni s nizom izazova samostalnog života. Mladi koji se pripremaju za izlazak iz skrbi i oni koji već neko vrijeme žive samostalno ukazali su na mnoštvo problema s kojima se susreću, a na koje nisu bili pripremljeni.

U ovom diplomskom radu pokušat ću opisati proces pripreme mladih za izlazak iz Dječjeg doma Vrbina Sisak iz perspektive stručnih djelatnika preko istraživačkih pitanja: Kako stručnjaci percipiraju spremnost mladih koji izlaze iz doma te koje su njihove najrelevantnije potrebe u procesu izlaska iz skrbi? Koje poteškoće/izazove stručnjaci navode kao relevantne u tom periodu? Što stručnjaci rade na području pripreme mladih na izlazak iz skrbi? Koji su prijedlozi za poboljšanje sustava izlaska iz skrbi?

Kvalitativno istraživanje provedeno je na namjernom uzorku od šest sudionika zaposlenih u Dječjem domu Vrbina Sisak. Korištena je kvalitativna metoda prikupljanja podataka-polustrukturirani intervju. Intervju se sastoji od deset pitanja otvorenoga tipa i njima pridruženih potpitanja. Za obradu prikupljenih podataka korištena je metoda analize sadržaja. Rezultati su pokazali da su mladi generalno nesprenni na samostalan život i da to između ostaloga ovisi o njihovoj osobnoj motivaciji, ozbiljnosti shvaćanja same pripreme i o mjeri u kojoj se oslanjaju na pomoć stručnih radnika. Veliku ulogu u spremnosti mladih za izlazak iz skrbi ima i njihova socijalna mreža. Sudionici smatraju da su osiguravanje egzistencijalnih potreba, savladavanje praktičnih životnih vještina, donošenje zajedničkih odluka u najboljem interesu djeteta i rad na samostalnosti iznimno bitne kako bi se mlada osoba uspješno osamostalila. Kada je riječ o poteškoćama s kojima se mladi susreću u tom procesu, istraživanje je pokazalo da su to nerealna slika samostalnog života, prepreke u procesu izlaska iz skrbi u smislu izostanka sustavnih rješenja, problema zapošljavanja mladih i nedostatka vremena stručnog osoblja te određene osobne karakteristike mlade osobe. Na pitanje što stručnjaci rade na području pripreme mladih na izlazak iz skrbi sudionici su odgovarali da rade savjetodavnu pripremu i pripremu praktične naravi. Govoreći o prijedlozima za poboljšanje cijelog sustava saznajemo da postoje određene potrebe u samoj ustanovi u smislu povećanja broja zaposlenih, stručnog usavršavanja, savladavanja praktičnih životnih vještina za mlade osobe i sl., ali i konkretna pomoć u vidu osiguravanja radnog mjesta za mlade osobe i određena financijska pomoć. Za sam kraj, sudionici istraživanja mjeru organiziranog stanovanja uz povremenu podršku navode kao primjer dobre prakse.

Ključne riječi: alternativna skrb, izlazak iz sustava alternativne skrbi, dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djeca i mladi bez odgovarajuće roditeljske skrbi, izlazak iz doma za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi

Challenges young people face when leaving the system of alternative care

Summary:

The process of growing up is extremely demanding for children and young people with the experience of life in alternative care. Being separated from their biological family, they are often left without formal support and a functional social network. Thus, they face a series of challenges whilst living an independent life. Young people who are preparing to leave the care and those who have been living independently for some time pointed out many problems they faced, for which they were not prepared.

The aim of this thesis is to describe the process of preparing young people to leave the Vrbinja Sisak Children's Home from the perspective of experts. This was accomplished through a series of research questions: How do experts perceive the readiness of young people who leave the home and what are their most relevant needs in the process of leaving care? What difficulties / challenges do experts cite as relevant in that period? What do experts do in the process of preparing young people to leave care? What are the suggestions for improving the process when leaving the care system?

Qualitative research was conducted on a deliberate sample of six participants employed in the Vrbinja Sisak Children's Home. A qualitative method of data collection was used – a semi-structured interview. The interview consisted of ten open-ended questions and their associated sub-questions. Content analysis was used as a research method to process the collected data. Results indicate that young people are generally unprepared for an independent life and that this depends, among other things, on their personal motivation, the seriousness of the preparation itself and the extent to which they rely on the help of professional workers. Their social network also plays a big role in the readiness of young people to leave care. The interviewed participants regard that ensuring existential needs, mastering practical life skills, making joint decisions is in the best interest of a child whilst working on self-reliance is extremely important in order for a young person to successfully become independent. When considering the difficulties faced by young people in this process, research has shown that they obtain an unrealistic image of an independent life, they face obstacles in the process of leaving care in the sense of the absence of systematic solutions, problems of employment for young people and lack of time of professional staff, as well as certain personal characteristics of young persons also play a role.

When asked what experts do in the field of preparing young people to leave care, the participants answered that they do counselling and practical preparation. In discussing propositions for improving the entire system, it becomes evident there are specific needs in the institution itself. Not only in terms of increasing the number of employees, professional training, mastering practical life skills for young people, etc., but also in concrete help in the form of securing a job for young people and certain financial help. Finally, research participants cite organized housing with occasional support as an example of good practice.

Keywords: alternative care, leaving the system of alternative care, home for children

without adequate parental care, children and youth without adequate parental care,
leaving the home for children without adequate parental care

Izjava o izvornosti

Ja, Irena Nikolić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljen način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade nisam koristila drugim izvorima od onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Irena Nikolić

Datum: 12.5.2023.

1. UVOD

Obitelj je temeljna društvena jedinica u izgradnji ličnosti mladih osoba. Koliko je doista važna, dokazuje i činjenica da je regulirana različitim zakonima, konvencijama i dokumentima, između ostaloga i Konvencijom o pravima djeteta. Riječ je o međunarodnom dokumentu kojim se priznaju prava djece u cijelome svijetu. Usvojila ju je 20. studenoga 1989. godine Generalna skupština Ujedinjenih naroda, a potpisalo 196 država, među kojima i Republika Hrvatska. Konvencija štiti obitelj kao temeljnu jedinicu u razvoju djeteta, kasnije mlade osobe, te ističe da svako dijete ima pravo živjeti s roditeljima i ne biti odvajano od njih. Svim dokumentima koji se prioritetno bave pitanjem fundamentalnih prava djeteta zajedničko je jedno – interesi djeteta uvijek su i nedvojbeno na prvome mjestu. Nažalost, u praksi stvari nerijetko funkcioniraju drugačije, ponekad i potpuno oprečno od onoga što bi bilo u njihovom najboljem interesu. U tim i takvim slučajevima svaka država dužna je zaštititi dijete i pomoći roditeljima u obavljanju njihove roditeljske funkcije, a ako se utvrdi da je nisu sposobni samostalno izvršavati, država je obvezna pomoći pri izboru alternativne skrbi za dijete (Konvencija UN-a, 2001.). U potonjim intervencijama stručnjaci su od primarne važnosti; njihova je zadaća postići odgovarajuću ravnotežu između poštivanja prava djeteta na život u obitelji i obvezu države da djeluje u najboljem interesu djeteta, čak i ako to znači njegovo izdvajanje iz primarne obitelji (Ajduković, 2004.). Oduzimanje prava djetetu na život u obitelji i smještaj u jedan od oblika alternativne skrbi svakako bi trebala biti posljednja instanca u zaštiti djeteta, no ako i kada do toga dođe intencija je da se u takvim sustavima djeca zadrže što kraće. Ipak, nerijetko ondje provedu i po nekoliko godina, dočekajući čak i punoljetnost (Vidović i Ivković, 2010.). Naime, služba za zaštitu i skrb o djeci pruža pomoć u obliku sustava alternativne skrbi do određene dobne granice koja je pak uređena nacionalnim zakonima i razlikuje se od zemlje do zemlje. Govoreći o alternativnim oblicima skrbi, razlikujemo udomiteljski smještaj, smještaj u ustanovama socijalne skrbi ili neki drugi oblik smještaja koji dogovara ili određuje upravno ili sudsko tijelo.

Vidjeli smo da je jedno od osnovnih prava djeteta odrastati uz svoje roditelje, a roditelji imaju pravo živjeti sa svojim djetetom. Ipak, vidjeli smo da je u određenim slučajevima država dužna intervenirati u njihov odnos i tako možebitno narušiti obiteljsku ravnotežu (iako je upitno koliko ona u takvim obiteljima i postoji) radi interesa djeteta. Dječji domovi ili domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi predstavljaju ustanove socijalne skrbi u kojima se provodi odgojno-obrazovna djelatnost. U njih se smještaju djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi,

djeca bez roditelja i djeca kojima je dom iz nekog razloga nametnut radi njihove dobrobiti (Rosić, 2007.). Riječ je o dvadesetčetverosatnom institucionalnom smještaju u kojem grupa djece koja nije u srodstvu živi zajedno, a svu brigu o njima preuzimaju odgojitelji (Kadushin,1980.;prema Sladović Franz, 2003.). Djeci je ondje nužno osigurati zaštitu i obrazovanje te optimalno utjecati na njihov psihofizički i socijalni razvoj, za koji su bili zaknuti u obitelji (Rosić, 2007.). U Hrvatskoj se kod dvije trećine djece u javnoj skrbi kao razlozi smještaja navode zanemarivanje, poremećeni obiteljski odnosi i siromaštvo, dok se manji dio odnosi na zlostavljanje i napuštanje djeteta. Takav smještaj trebao bi biti privremen, sve dok se djetetu ne omogući povratak roditeljima, smještaj u udomiteljsku obitelj ili posvojenje. U krajnjem slučaju, on može potrajati i do njihova osamostaljenja, odnosno završetka srednje škole ili fakulteta. U novije vrijeme djeca prosječno duže žive u dječjim domovima (Ajduković i sur., 2005.). Važno je naglasiti da izdvajanje djeteta iz obitelji ne znači nužno napuštanje obitelji zauvijek, već stvaranje prilike za intervenciju u obitelj i jačanje novog temelja te ponovno preuzimanje odgojne uloge (Žižak i sur., 1999.). Ipak, život djeteta u instituciji pridonosi socijalnom isključivanju zbog čega se kasnije suočavaju s nedostatkom mreže rodbinske i socijalne podrške koja im je u samostalnom životu itekako potrebna (UNICEF, 2015.).

U ovom diplomskom radu posebnu pažnju posvetit ću instituciji dječjeg doma kao jednom od oblika alternativne skrbi. Kada navršše 18 godina, mladi započinju samostalan život izvan doma i svega što im je do tada bilo poznato. Kako bi taj proces pojedincu učinile što bezbolnijim, ustanove bi trebale težiti implementaciji jasno definirane i ciljane politike s naglaskom na posebne mjere koje se odnose na planirano zaključivanje njihova rada s djecom, ne bi li na taj način osigurale odgovarajuću potporu po završetku pružanja skrbi i/ili eventualne daljnje aktivnosti. Njihova je zadaća sustavno i kontinuirano pripremati pojedinca za ono što ga neminovno čeka – integracija u zajednicu. Taj proces prijelaza nije univerzalan, on se razlikuje od pojedinca do pojedinca, pri čemu je potrebno u obzir uzeti različite parametre; od zrelosti i karaktera jedinice do nekih specifičnih okolnosti, sukladno tome, potrebno je prilagoditi savjetovanje i potporu. Pripreme za početak samostalnog života valja započeti što ranije tijekom boravka u sustavu skrbi, a u svakom slučaju dovoljno rano prije djetetova napuštanja sustava (Vidović i Ivković, 2010.). Rezultati istraživanja prikazani u praktičnom vodiču za mlade koji izlaze iz sustava alternativne skrbi ukazuju na različite faze u smislu doživljavanja i izražavanja emocija; sreća te iščekivanje toliko željene slobode i samostalnosti miješaju se s osjećajima nesigurnosti, usamljenosti, tjeskobe i straha. Mlade brine nedekvatna razina podrške, kako

emocionalne tako i praktične, nedostatak usluga i zapravo smatraju da osobe koje su im dužne pružati podršku tijekom procesa izlaska iz skrbi ne čine to u zadovoljavajućoj mjeri (Cantwell i sur., 2017.). Nadalje, opterećeni su konkretnim, pragmatičnim pitanjima kao što su pitanja egzistencije, zaposlenja i stanovanja. Strah od isključenosti i usamljenosti nakon što napuste instituciju snažno je prisutan (HöjeriSjöblom, 2009., prema Kusturin i sur., 2013.), a kao čimbenike koji bi omogućili lakše snalaženje u cjelokupnom procesu prilagodbe navode podržavajuće odnose, trening vještina potrebnih za samostalan život, podršku vršnjaka te pomoć pri obrazovanju i zapošljavanju (Tweddle, 2005., prema Kusturin i sur., 2013).

U navedenom istraživanju naglasak je na izazovima s kojima se mladi gotovo bez iznimke susreću prilikom izlaska iz sustava alternativne skrbi, konkretno Dječjeg doma Vrbina Sisak (kao što je navedeno i u sažetku). Okosnicu istraživanja čine sljedeća pitanja: kako stručnjaci percipiraju i ocjenjuju spremnost mladih na izlazak iz doma, koje potrebe mladih u cjelokupnom procesu prepoznaju kao najvažnije, s kakvim poteškoćama i izazovima se na tom putu susreću, koja je uloga struke, kako ocjenjuju sustav i koji su njihovi prijedlozi za poboljšanjem.

Važnost ovog istraživanja očituje se u postizanju dubljeg uvida u proces pripreme mladih za izlazak iz skrbi, ali iz perspektive stručnjaka koji se u svom radu izravno bave procesom planiranja izlaska mladih iz skrbi. U sljedećim potpoglavljima bit će prikazan detaljan opis istraživnog fenomena radi kasnijeg lakšeg razumijevanja pojmova.

1.1 Alternativna skrb

Briga o djeci i mladima dužnost je svih nas – pojedinaca, roditelja, učitelja, odgajatelja, institucija, zajednica, društva u cjelini. Ipak, kada roditelji u toj ulozi zakažu, u uređenim i funkcionalnim sustavima ulogu preuzimaju država i socijalna skrb kao zamjena za roditeljsku brigu i zaštitu (Car i sur., 2019.).

Ako se preventivnim mjerama kao što su upozorenje roditelja na pogreške i propuste u ostvarivanju skrbi o djetetu, mjerom stručne pomoći i potpore u ostvarivanju skrbi o djetetu te mjerom intenzivne stručne pomoći i nadzora nad ostvarivanjem skrbi o djetetu ne postignu odgovarajuće promjene u ponašanju roditelja i ne uklone nedostaci u skrbi o djetetu, donijet će se odluka o izdvajanju djeteta iz vlastite obitelji (Bartoluci, 2015.). Dijete se u tom slučaju

upućuje na smještaj u kojemu odgovornost za njegovo zbrinjavanje preuzimaju druge odrasle osobe. To se naziva alternativna skrb.

Više je oblika alternativne skrbi. Djecu i mlade moguće je zbrinuti kod srodnika, u manjim ili većim domovima za djecu, malim domovima obiteljskog tipa ili udomiteljskim obiteljima. Alternativna skrb može potrajati nekoliko dana ili tjedana, ali i dugi niz godina, sve dok dijete ne postane punoljetno, ne završi školovanje ili dok se njegova obiteljska situacija ne stabilizira, odnosno ne promijeni nabolje. Posvojenje se ne definira kao oblik alternativne skrbi budući da je riječ o posebnom obliku obiteljskopavnog zbrinjavanja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Posvojitelji posvojenjem stječu pravo na roditeljsku skrb pri čemu se stvara trajan odnos roditelja i djeteta. Mišljenje djeteta mora se uzeti u obzir tijekom svakog koraka u procesu odlučivanja o odgovarajućem obliku skrbi za to dijete. Ono mora biti poznato sa svojim pravima, ali i raspoloživim rješenjima (Djeca i mladi u alternativnoj skrbi, 2011.).

Prilikom donošenja svih odluka koje u konačnici rezultiraju smještajem djeteta u neki od oblika alternativne skrbi, važno je voditi računa o tome da dijete ostane što bliže svom prvotnom prebivalištu radi ostvarivanja lakšeg kontakta i potencijalne reintegracije u obitelj, ali i minimalnog narušavanja njegovog obrazovnog, kulturnog i društvenog života. Nadalje, u cjelokupnom procesu prioritetno je djetetu osigurati stabilan dom, odnosno sigurne i stalne veze s osobama koje se o njemu skrbe, pri čemu je trajno zbrinjavanje krajnji cilj (Horvat, 2010.).

S obzirom na okruženje u kojemu se pruža, alternativna skrb može biti:

1. *srodnička* – to je skrb obiteljskog tipa u djetetovoj proširenoj obitelji ili s bliskim obiteljskim prijateljima koje dijete poznaje. Dijeli se na formalnu i neformalnu.
2. *udomiteljska skrb* rezultat je situacije u kojoj nadležno tijelo, u svrhu osiguravanja alternativne skrbi, dijete smješta u kućanstvo obitelji koja nije njegova vlastita obitelj, međutim koja je prošla proces selekcije, kvalifikacije, ovlaštenja i nadzora za pružanje takve skrbi
3. *drugi oblici smještaja u obiteljsku skrb ili okruženje obiteljskog tipa*
4. *institucionalna skrb* - skrb koja se pruža u svakom neobiteljskom grupnom okruženju, kao što su sigurna mjesta za pružanje hitne skrbi, tranzitni centri u izvanrednim situacijama te sve ostale ustanove skrbi za pružanje kratkoročne i dugoročne skrbi, uključujući dječje domove
5. *nadzirano samostalno stanovanje djece* (Horvat, 2010.).

Alternativna skrb javlja se u sljedećim oblicima:

1. *neformalna skrb* odnosi se na svaki privatni oblik skrbi u obiteljskom okruženju u kojemu se o djetetu kontinuirano ili na neodređeno vrijeme skrbe rođaci, prijatelji (neformalna srodnička skrb) ili drugi pojedinci - na inicijativu djeteta, njegovih roditelja ili druge osobe - pri čemu taj oblik skrbi nije odredilo tijelo upravne ili sudske vlasti ili drugo ovlašteno tijelo;
2. *formalna skrb* također podrazumijeva obiteljsko okruženje, ali, za razliku od neformalne skrbi, nju određuje tijelo upravne ili sudske vlasti (nadležno sudsko tijelo) i odnosi se na svaki oblik skrbi koja se pruža u institucionalnom okruženju, uključujući i privatne ustanove, neovisno o tome je li ona rezultat upravnih ili sudskih mjera (Horvat, 2010.).

Države moraju osigurati da u sustavu institucionalne skrbi bude dovoljan broj osoba koje se skrbe o djeci, kako bi se omogućilo da se svakom djetetu pojedinačno posveti pažnja te da se djetetu, kada je to primjereno, omogući uspostavljanje čvrste veze s konkretnim pružateljem skrbi. Osobe koje pružaju skrb također treba rasporediti u ustanovi na način koji omogućuje djelotvorno provođenje ciljeva i zadaću skrbi te osigurava zaštitu djeteta (Horvat, 2010.: 31).

Ustanove koje pružaju institucionalnu skrb trebaju biti manjega kapaciteta i ustrojene u skladu s pravima i potrebama djeteta u okruženju koje u najvećoj mjeri nalikuje obitelji ili maloj grupi (Horvat, 2010.).

U ovom radu riječi će biti o problemima mladih koji izlaze iz sustava alternativne skrbi, a kao jedan od vodećih iskristalizirao se problem socijalne isključenosti. Istraživanja pokazuju da je vjerojatnost socijalne isključenosti mladih iz skrbi čak do deset puta veća nego u njihovih vršnjaka (Jackson i Saradev, 2001.). Nastavno na taj podatak, u nastavku rada detaljnije će se razraditi ovaj fenomen.

1.2 Socijalna isključenost

U želji da definiraju termin socijalne isključenosti, mnogi teoretičari i stručnjaci naišli su na problem. Iako u stručnoj literaturi relativno zastupljen, nemali broj autora slaže se da je koncept socijalne isključenosti maglovit, nejasan i višeznačan (Silver, 1994., prema Šućur, 2004.). Neki kažu da je nov samo naziv, a ne i sadržaj te da se semantički uvelike poklapa s već poznatim pojmovima siromaštva, marginalizacije i diskriminacije (Šućur, 2004.).

Kada govorimo o socijalnoj isključenosti u kontekstu mladih osoba koje su izašle iz sustava alternativne skrbi, razlikujemo nekoliko kategorija:

1. Isključenost iz tržišta rada

Mladi iz alternativne skrbi često završavaju samo osnovnu ili srednju trogodišnju školu, što uvelike utječe na njihovu konkurentnost na otvorenom tržištu rada. Kada i pronađu posao, javljaju se novi problemi; teže zadržavaju posao jer imaju problema s radnim i organizacijskim navikama, skloni su kašnjenju i nepridavanju važnosti poslu koji obavljaju, prisutan je manjak ambicije i interesa, ali i neusklađenost osobnih očekivanja s realnim mogućnostima, što u velikoj mjeri rezultira čestim mijenjanjem poslova i općim nezadovoljstvom. Također, ne pomaže ni osjećaj srama koji nezanemariv broj njih osjeća, a uzrokovan je spoznajom da su izašli iz sustava alternativne skrbi (konkretno doma). Nažalost, stigmatizacija društva i manjak senzibiliteta uvelike determiniraju i utječu na različite aspekte njihova života po izlasku.

2. Ekonomska isključenost

Ova dimenzija odnosi se na siromaštvo, financijsku ovisnost o državi ili drugim socijalnim skupinama i pojedincima te pomanjkanje financijskih izvora potrebnih za vlastito preživljavanje ili preživljavanje obitelji pojedinca. Ekonomska isključenost u korelaciji je s prethodno navedenom, pa gubitak posla za njih neminovno znači i borbu za голу egzistenciju.

3. Isključenost u vidu socijalne izolacije

Ova vrsta isključenosti odražava se u povlačenju iz socijalnih mreža, što rezultira dodatnim smanjenjem ionako skromne socijalne mreže ili pak potpunom izolacijom pogođenog pojedinca. Kod mladih iz alternativne skrbi otegotna je okolnost što se oni često drže zajedno i na taj način formiraju društvo puno sličnih pojedinaca sa svim prethodno navedenim problemima. Takva socijalna mreža može biti izrazito neproduktivna, pa čak i pogubna za osjetljivije pojedince.

4. Kulturna isključenost

Na društvenoj razini, kulturna isključenost odnosi se na nemogućnost življenja u skladu s društveno prihvatljivim normama i vrijednostima te s mogućim posljedicama identifikacije s devijantnim ili odstupajućim oblicima ponašanja u koja su mladi iz alternativne skrbi, u riziku

od socijalne isključenosti, već zaglibili. Stigmatizacija okoline također spada u ovu dimenziju isključenosti i u velikoj je mjeri rezultat neupućenosti i needuciranosti. Sama riječ *dom* kod većine budi uglavnom ili isključivo negativne konotacije, a između pojmova *dječji dom*, *dom za odgoj*, *odgojni dom* i *odgojni zavod* gotovo i nema distinkcije.

5. Prostorna isključenost

Ovaj vid isključenosti ogleda se u uvjetima prebivanja, prostornoj koncentraciji osoba s ograničenim financijskim mogućnostima koje često imaju sličnu socijalnu/kulturnu pozadinu, a uključuje i doživljaj prostorne izolacije i pomanjkanja infrastrukture na području prebivanja, kao što su smanjene mogućnosti prijevoza, dostupnosti kulturnih ili društvenih događanja i slično (Car i sur., 2019.).

Šverko i sur. (2006., prema Koller-Trbović i sur., 2008.) navode da dugotrajna nezaposlenost vodi u siromaštvo i socijalnu izolaciju, što pojedinca čini manje konkurentnim na tržištu rada i smanjuje mogućnost njegova zapošljavanja, pa možemo utvrditi da je ovdje riječ o jednom cikličnom procesu. Pokazatelji suvremenih istraživanja (Rapuš-Pavel, 2005., prema Koller-Trbović i sur., 2008.) središnju ulogu u procesu osamostaljivanja mlade osobe, njene nezavisnosti i emancipacije pripisuju radu, odnosno zapošljavanju.

1.3 Skrb za djecu u Republici Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj postoje različite vrste smještaja za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi a one uključuju državne i nedržavne domove, organizirano stanovanje te udomiteljstvo. Govoreći o podacima za Republiku Hrvatsku oni izgledaju ovako: 13 državnih dječjih domova za djecu i mlađe punoljetnike bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi, 10 državnih domova za djecu i mlađe punoljetnike s problemima u ponašanju i 25 državnih domova za djecu s teškoćama u razvoju i odrasle osobe s tjelesnim, intelektualnim i osjetilnim oštećenjima (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2021.). Uz državne domove postoje i nedržavni domovi koji također obavljaju djelatnosti socijalne skrbi. Slijedom toga imamo 2 nedržavna doma za djecu i mlađe punoljetnike bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi i 14 nedržavna doma za djecu s teškoćama u razvoju i odrasle osobe s tjelesnim, intelektualnim i osjetilnim oštećenjima (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, 2021.). Nedržavni domovi za djecu i mlađe punoljetnike bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi su SOS dječje selo Lekenik i SOS dječje selo Ladimirevci. Osim

državnih i nedržavnih domova spomenut ćemo i stambene zajednice čija je svrha priprema za prijelaz iz institucionalne skrbi u samostalan život. Prema podacima Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2021.), na privremenom smještaju tijekom 2020. godine nalazilo se ukupno 862 djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Od toga je u državnim domovima boravilo 281 dijete, u nedržavnim domovima 44-ero djece, u skrbi druge pravne osobe koja obavlja djelatnost socijalne skrbi boravilo je 60 djece, u centrima za pružanje usluga 52 djece, u obiteljskom domu 8 djece, a u udomiteljskim obiteljima 417 djece. Prikazani podatci govore o tome da je većina djece na privremenom smještaju primarno smješteno u udomiteljstvu, a nakon toga u državnim domovima te ostalim oblicima skrbi. Kada već govorimo o smještajnom kapacitetu, valja istaknuti da je u većini slučajeva kada govorimo o domovima riječ o građevinama koje primarno nisu bile projektirane u svrhu skrbi za djecu, već su tome naknadno prilagođene, što uvelike kompromitira i dovodi u pitanje djetetovo pravo na život u okruženju obiteljskog tipa, barem u onom prostornom kontekstu.

1.4 Dječji dom „Vrbina“ Sisak

Područni ured Hrvatskog zavoda za socijalni rad ključna je institucija u zaštiti djece koja odrastaju bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Na području Sisačko-moslavačke županije djeluje Dječji dom Vrbina Sisak. Dom obavlja djelatnost, posluje i sudjeluje u pravnom prometu pod nazivom Dječji dom Vrbina Sisak. Osnivač je Republika Hrvatska, a prava i dužnosti osnivača obavlja Ministarstvo socijalne politike i mladih. Sjedište je u Sisku, Ulica Lipa 11. Korisnici su nakon potresa smješteni u kuću na adresi Buzetska 32 u Sisku koja je kupljena iz donacijskih sredstava. U Dječjem domu Vrbina Sisak usluge skrbi izvan vlastite obitelji pružaju se djeci bez roditelja, djeci koju roditelji zanemaruju ili zlorabe svoje roditeljske dužnosti, djeci i mlađim punoljetnim osobama kada je to iz drugih razloga u njihovu interesu, djeci čiji roditelji nisu u mogućnosti privremeno brinuti se o njima zbog neriješenog stambenog pitanja, bolesti i sličnih nepovoljnih okolnosti. Osnovna djelatnost svodi se na pružanje skrbi izvan vlastite obitelji djeci i mladima u obliku privremenog ili dugotrajnog smještaja, poludnevnog i cjelodnevnog boravka (16 korisnika) te smještaja u dislociranoj stambenoj zajednici tzv. organizirano stanovanje uz povremenu podršku. Korisnici su djeca i mladi od 7 do 21 godinu. Pravnu osnovu smještaja u dom čine Zakon o socijalnoj skrbi i Obiteljski zakon. Djelatnost doma sastoji se od pružanja sljedećih socijalnih usluga:

- usluga smještaja (do 30 korisnika)

- usluga poludnevnog boravka
- usluga cjelodnevnog boravka
- usluga organiziranog stanovanja uz povremenu podršku
- usluga organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku
- usluga savjetovanja i pomaganja primarnih, udomiteljskih i posvojiteljskih obitelji
- usluga savjetovanja i pomaganja pojedincu, djeci i mladima nakon izlaska iz skrbi i djeci smještenoj u udomiteljskim obiteljima (Dječji dom Vrbina Sisak, <https://domzadjecuvrbina.hr/>, posjećeno 26.3.2023.).

Smještaj je namijenjen korisnicima u dobi od sedme do dvadeset i prve godine života na temelju rješenja centara za socijalnu skrb i/ili odluke nadležnog suda. Osigurano je zadovoljavanje svih životnih potreba, usluga stanovanja, prehrane, njege, brige o zdravlju, socijalnog rada, psihosocijalne rehabilitacije, radnih aktivnosti, pomoć u učenju i savladavanju školskih obveza te uključivanje u slobodne aktivnosti na nivou doma i lokalne zajednice. Kako bi se djeca i mladi što prije vratili svojim primarnim obiteljima, tijekom cijelog tretmana njima i njihovim roditeljima omogućena je stručna pomoć. Smještajni kapacitet doma ograničen je na 30 djece. Ona su podijeljena u grupe koje vode odgajatelji i svaka grupa raspolaže svojim prostorom, odnosno spavaonicom i dnevnim boravkom. Smještaj može biti privremeni ili dugotrajni, tijekom svih dana u tjednu ili tijekom pet radnih dana (Dječji dom Vrbina Sisak, <https://domzadjecuvrbina.hr/>, posjećeno 26.3.2023.).

Boravak je jedna od socijalnih usluga, pri čemu razlikujemo cjelodnevni i poludnevni boravak. Cjelodnevni boravak može trajati od šest do deset sati, a poludnevni od četiri do šest sati dnevno. Oba pružaju zadovoljavanje svih životnih potreba djece. Ovaj oblik socijalne usluge zamišljen je prvenstveno kao pomoć u učenju djeci i njihovim obiteljima koje se nalaze u materijalno nepovoljnoj situaciji i potrebna im je pomoć u odgoju. Djeca se uključuju na zahtjev roditelja koji se predaje nadležnom centru za socijalnu skrb (Dječji dom Vrbina Sisak, <https://domzadjecuvrbina.hr/>, posjećeno 26.3.2023.).

Organizirano stanovanje uz povremenu podršku (ranije poznato kao stambena zajednica) – oblik je socijalne skrbi koji za cilj ima pomoći mladim osobama u osamostaljenju po izlasku iz sustava alternativne skrbi. Dom je na korištenje dobio jednu dislociranu stambenu zajednicu u koju je moguće smjestiti četiri mlade osobe. Tijekom boravka u zajednici mladima je pružena pomoć u nastavku školovanja i/ili pronalasku posla, ali i u svim ostalim aktivnostima koje

osamostaljenje nosi, sukladno prethodno dogovorenom individualnom planu i afinitetima pojedinca, uz svakodnevnu i intenzivnu podršku odgajatelja doma (Dječji dom Vrbina Sisak, <https://domzadjecuvrbina.hr/>, posjećeno 26.3.2023.).

Trenutno je u Dječjem domu Vrbina Sisak zaposleno osam odgajatelja, socijalni radnik, psiholog, dva računovodstvena djelatnika i ravnatelj (Dječji dom Vrbina Sisak, <https://domzadjecuvrbina.hr/>, posjećeno 26.3.2023.).

1.5 Dosadašnje spoznaje o izlasku mladih iz sustava alternativne skrbi

Govoreći o djeci i mladima koji žive u alternativnoj skrbi, zapravo govorimo o djeci i mladima koji su odvojeni od biološke obitelji. Odrastaju u posebnim okolnostima zbog čega je i sam proces tranzicije iz javne skrbi u samostalan život za njih vrlo specifičan. U njihovom slučaju, tranzicija najčešće znači gubitak formalne podrške socijalne skrbi i funkcionalne socijalne mreže na koju se mogu osloniti. S nečime što im je u velikoj mjeri ili čak posve nepoznato, susreću se sami i izolirani, bez mreže sigurnosti obitelji i prijatelja. Iako im je ona prijeko potrebna, od sustava alternativne skrbi najčešće ne primaju trajnu podršku koja se inače očekuje od dobrog roditelja. Potreba za podrškom možda je najprisutnija i najdominantnija u prvom razdoblju samostalnosti, pa čak i kada se vraćaju svojim biološkim obiteljima. Osim uobičajenih poteškoća tranzicije u odraslo doba, mladi su suočeni i sa specifičnim izazovima poput povratka u biološku obitelj koji sam po sebi ne može biti lak uzmemo li u obzir da su iz te obitelji jednom bili izuzeti i smješteni u sustav, početka samostalnog života, zaposlenja i/ili nastavak obrazovanja, osnivanja obitelji i slično (Popović i Zloković, 2017.).

Većina mladih o kojima ovdje govorimo, iz sustava alternativne skrbi izlazi u dobi od 18 godina, dok njihovi vršnjaci ostaju u roditeljskom domu znatno duže, do srednjih ili kasnih dvadesetih. Samostalan život počinju puno mladi i u pravilu bez značajne podrške, obilježeni nizom nepovoljnih životnih iskustava ispunjenih stresom i traumom. Primorani su organizirati svoje živote često na novoj lokaciji ili čak u novome gradu, nastaviti školovanje ili steći prekvalifikaciju, zaposliti se ili suočiti s nezaposlenošću, ali i nizom drugih životnih izazova, što nužno komplicira proces tranzicije (Mendes i Moslehudin, 2006.).

Povećana ranjivost mladih koji izlaze iz skrbi globalan je problem. Ovdje se radi o kraćem vremenskom razdoblju, ponekad gotovo trenutku, kada osoba postaje neovisna i suočava se s nizom životnih pitanja (Popović i Zloković, 2017.). Od mladih koji izlaze iz skrbi očekuje se

gotovo mehanički prelazak u odraslo doba iako im nedostaje ključno razdoblje pripreme. Nedostaje im sama tranzicija u kojoj „isprobavaju“ izlazak i različite životne mogućnosti. U tom prijelaznom razdoblju obitelj igra značajnu ulogu u pružanju višestruke financijske, praktične i emotivne podrške. U mladima iz sustava skrbi obiteljski odnosi često su nepostojeći ili problematični, a ne podržavajući (Popović i Zloković, 2017.). Kao što je ranije ustanovljeno, problem je globalan, pa je tako prisutan i na našim prostorima. Rezultati ranijih istraživanja pokazuju da su mladi iz sustava alternativne skrbi u našoj zemlji suočeni s nizom praktičnih i socijalnih problema. Mnogi od njih imaju skromnu socijalnu mrežu, a studenti nisu dovoljno pripremljeni za samostalan život i studij, što u konačnici rezultira napuštanjem studija, i to u nezanemarivom broju (Sladović Franz i sur., 2017.).

Mladi koji se pripremaju za izlazak iz skrbi i oni koji već neko vrijeme žive samostalno ukazali su na mnoštvo problema s kojima se susreću, a na koje nisu bili pripremljeni. Neki od njih su jak osjećaj usamljenosti i nedostatak podrške (stručne, ali i podrške okoline - obitelji, prijatelja, vršnjaka), problemi pri zapošljavanju - u velikoj mjeri zapošljavaju se u području „sive ekonomije“, potplaćeni su i nedovoljno educirani o svojim radničkim pravima, prisutan je strah od stvaranja negativne slike o sebi uzrokovane činjenicom da su bili u sustavu alternativne skrbi (pa o tome pričaju previše ili uopće ne pričaju), često nemaju pristup računalu i/ili internetu, ne mogu si priuštiti dnevne novine, informacije koje su im namijenjene nerijetko su prezentirane nerazumljivim stručnim jezikom, uključenost u različita kulturna ili društvena zbivanja za njih je uglavnom luksuz, ne posjeduju vozačku dozvolu i/ili automobil, vrlo često ne znaju kuhati, što rezultira jednoličnom prehranom, a dugoročno i narušenim zdravljem (Kusturin i sur., 2014.).

Proces izlaska iz skrbi sastoji se od dvije važne i međusobno povezane komponente: priprema za izlazak i podrška nakon izlaska iz skrbi. Predlaže se da priprema mlade osobe za izlazak iz skrbi u redovnim uvjetima započne barem godinu dana prije izlaska (optimalno dvije godine), dok bi druga komponenta, odnosno podrška u samostalnom životu trebala trajati najmanje godinu dana nakon izlaska, a u idealnim uvjetima dvije do tri godine. Dužina i intenzitet podrške variraju u skladu s potrebama i životnim okolnostima mlade osobe. Tako se može dogoditi da ona u početku zatraži nizak stupanj podrške, no ako i kada se životna situacija promijeni, mladoj osobi važno je omogućiti pristup intenzivnijim uslugama. Također, iskustva iz prakse pokazuju da pojedine socijalne usluge (npr. savjetovanje, sufinanciranje troškova studiranja/prekvalifikacije ili troškova stanovanja) trebaju biti na raspolaganju mladoj osobi

duži period nakon izlaska. Mladi koji studiraju ostaju bez potpune podrške sustava (npr. smještaja u studentski dom) odmah po završetku studija. Počinju zasnivati svoje obitelji i susreću se s novim ulogama partnera i roditelja ili s gubitkom zaposlenja što za njih često znači i gubitak adekvatnog stanovanja (Kusturin i sur., 2014.).

Istraživanja o iskustvima prije izlaska pokazuju da su mladi zabrinuti za konkretna pitanja stanovanja, financiranja i zapošljavanja. Također, snažno je prisutan strah od isključenosti, usamljenosti i gubitka emocionalne i praktične podrške kada napuste instituciju (Höjer i Sjöblom, 2009., prema Kusturin i sur., 2014.). Kao nužne potrebe navode podržavajuće odnose, podršku vršnjaka, trening vještina potrebnih za samostalan život, podršku pri obrazovanju i zapošljavanju (Tweddle, 2005., prema Kusturin i sur., 2014.). U početnoj fazi izlaska iz skrbi percepcija spremnosti mladih, prema jednom istraživanju, vrlo je visoka (83%), ali nakon suočavanja sa stvarnim i samostalnim životom ona drastično padana manje od 50% (Dixon i sur., 2006., prema Kusturin i sur., 2014.).

Odrastanje uključuje stjecanje emocionalnih, interpersonalnih i praktičnih životnih vještina, i uobičajeno je da se odvija postupno, uz podršku obitelji, pri čemu se mlada osoba odvaja i prelazi u samostalan život ovisno o osobnoj spremnosti, željama i mogućnostima. Ipak, glavno obilježje odrastanja mladih koji izlaze iz skrbi jest da je ono naglo, nejednako, pod pritiskom i odvija se puno ranije od onoga njihovih vršnjaka (Mendes i sur., 2011.). Mladi koji izlaze iz skrbi suočavaju se s nizom poteškoća u pristupu obrazovanju, zapošljavanju, stanovanju i drugim tranzicijskim mogućnostima te predstavljaju posebno ranjivu skupinu, što uzrokuje problem globalnih razmjera (Pinkerton, 2006.).

Stručnjaci uključeni u program „Kontakt“ organizirali su fokus grupu u kojoj je sudjelovalo pet mladih osoba, ujedno bivših korisnika programa. Provođeci razgovore sa sudionicima saznali su da se mladi najčešće susreću s problemom učestalog zapošljavanja u području „sive ekonomije“ (kolokvijalno je uvriježen i termin „rad na crno“, dakle neprijavljeni rad), neisplaćivanjem zaslužene plaće, dobivanjem otkaza zbog korištenja bolovanja, nemogućnošću daljnjeg školovanja, neposjećivanjem različitih događanja u gradu zbog nedostatka novca ili vremena, plaćom koja jedva pokriva osnovne troškove hrane i stanovanja, iznimno uskim krugom ljudi na koje mogu računati. Često ne mogu pronaći stanodavca koji ih je voljan prijaviti, što dodatno komplicira stvari jer nemaju prijavljeno prebivalište ili boravište, a time je dovedeno u pitanje ostvarivanje prava u brojnim institucijama (prava u Hrvatskom zavodu

za socijalni rad, u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje (HZZ), Hrvatskom zavodu za zdravstveno osiguranje (HZZO), bankama i sl.).

Možda manje bitan, ali nikako zanemariv problem u svakodnevnom, samostalnom životu tiče se organizacije vremena. Svi članovi grupe požalili su se da im je bilo vrlo teško organizirati vrijeme namijenjeno obavljanju kućanskih poslova. Na primjer, kuhanje većini predstavlja izazov. Iznenađila ih je činjenica koliko je vođenje kućanstva opsežan i zahtjevan posao. Većinu tih poslova u domu vode i organiziraju odgajatelji, kuhari i drugo osoblje, a sada su ih primorani obavljati samostalno. Postali su svjesniji činjenice da su troškovi i zahtjevi života puno veći no što su očekivali. Jedan od članova grupe predložio je da se mladi iz doma dodatno angažiraju u planiranju i organiziranju, primjerice da samostalno pripremaju i vode brigu o nekom obroku. Iz ove perspektive stječe se dojam da bi takva iskustva bila korisna u pripremi za samostalan život, a stvorio bi se i realističniji doživljaj „stvarnog svijeta“. Nadalje, sudionici fokus grupe govorili su o različitim situacijama kada su ih drugi doživljavali „čudnima“, gledali ih s nepovjerenjem i strahovali da im nešto ne ukradu, te pretpostavljali da imaju problema s policijom. Zbog nepovjerljivosti okoline imali su osjećaj da moraju uložiti više napora i snage u dokazivanju da nisu „domska djeca koja krađu“. Spoznaja da društvo djecu iz domova povezuje s kriminalom, automatski ih svrstava u grupu djece i mladih s poremećajima u ponašanju, etiketira ih kao problematične i na taj način odbacuje mogućnost da ih upozna i pruži im šansu koju zaslužuju (Kusturin i sur., 2012.).

Zbog svega navedenoga stručnjaci su u okviru projekta „Kontakt“ na tjednim grupnim susretima s mladima koji se pripremaju za izlazak iz doma i osamostaljenje, radili na učenju konkretnih životnih vještina poput kuhanja, intervjua za posao, iznajmljivanja stana, ali i sklapanja kvalitetnih prijateljskih i romantičnih odnosa. Jačanje osobnih potencijala i savjeti o vlastitim kapacitetima koji će mladima olakšati snalaženje u samostalnom životu važan su dio ovog segmenta rada (Kusturin i sur., 2012.). Ne bi li stekli uvid u funkcioniranje cjelokupnog sustava i tako predložili određene smjernice u svrhu njegova poboljšanja, udruga „Igra“ i Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece organizirali su 2010. godine četiri regionalna *susreta mladih*. Susreti su okupili 44 mladih koji su izašli ili se tek pripremaju za izlazak iz ustanova i udomiteljskih obitelji i 58 predstavnika institucija koji mogu utjecati na život mladih po izlasku iz skrbi. Susreti su nedvojbeno ukazali na potrebu poboljšanja sustava i implementaciju usluga koje nedostaju. Prije svega, evidentno je da ne postoji standardiziran, sveobuhvatan proces pripreme mladih za izlazak iz ustanove koji počinje pravovremeno, odnosno najkasnije na

početku srednjoškolskog obrazovanja. Važno je uložiti više vremena u kreiranje individualnog plana osamostaljivanja te osmisliti specifične procedure, ceremonije i rituale deinstitucionalizacije mladih. Jedna od smjernica u tom sveobuhvatnom poboljšanju svakako se odnosi na osiguranje prostora i vremena za učenje životnih i socijalnih vještina (kuhanje, spremanje, pranje odjeće, kupovina namirnica i sl.). Nadalje, potrebno je poticati neformalna druženja mladih iz skrbi, ali i organizirati vršnjačke radionice podrške na kojima bi mladi, koji su već izašli iz ustanove, svojim znanjima i iskustvima pomagali onima koje proces izlaska tek čeka (iskustva iz djetinjstva, prijateljski i partnerski odnosi, spolnost, problemi u školi ili na poslu). Oblik podrške na spomenutoj relaciji svakako pridonosi razvoju odgovornosti za druge. Jedan od prijedloga su i radionice *životnih priča* na kojima bi odrasle osobe s iskustvom odrastanja u institucijama ili udomiteljskim obiteljima ta iskustva prenosila djeci i mladima u skrbi. Budući da je edukacija općenito neophodna za napredak, iznimno je važno educirati mlade o tome kako se nositi s predrasudama koje društvo ili pojedinci imaju o udomljenoj djeci ili djeci iz domova. Ipak, ako se istodobno ne poradi na edukaciji i senzibilizaciji društva za probleme s kojima se populacija u skrbi susreće, neće biti konkretnijih pomaka. Za sam kraj, prijedlog koji bi svakako doprinio poboljšanju kvalitete i organizaciji sustava tiče se formiranja grupa usmjerenih na pripremu mladih za samostalan život. Grupe bi činili mladi koje u narednih šest mjeseci očekuje izlazak iz skrbi. Učili bi o različitim životnim vještinama i prikupljali informacije koje će im olakšati prve mjesece samostalnog života (Šimić i sur., 2011.).

Izlazak iz alternativne skrbi ključan je trenutak (iako bi vremenski trebao odgovarati razdoblju) u životu mlade osobe i zbog toga priprema za izlazak mora biti izgrađena na čvrstim temeljima stabilnih i pozitivnih individualnih iskustava, suvremenog teorijskog okvira i dobre prakse. Ipak, smatra se da literaturi o javnoj skrbi za djecu nedostaje teorijska baza, odnosno da se ona temelji uglavnom na empirijskim deskriptivnim istraživanjima (Stein, 2005., prema Berridge, 2007.).

1.6 Priprema mladih za izlazak iz skrbi

U novije vrijeme pojmu *priprema za izlazak* pridružuje se pojam *podrške nakon izlaska*, s obzirom na to da odrastanje i izlazak predstavljaju tranzicijsko razdoblje koje nužno zahtijeva fleksibilnost. Iako je jasno da priprema prethodi izlasku, a podrška dolazi nakon, stručnjaci nisu u potpunosti usuglašeni kada je riječ o vremenskoj komponenti i trajanju dvaju pojmova. Dok se po pitanju *pripreme* donekle i slažu smatrajući da ona treba početi što ranije, odmah po ulasku

ili barem saznanju o vjerojatnom izlasku iz skrbi (o točnom trenutku odlučujese na temelju stručne procjene), kada je posrijedi *podrška*, nema jasnog odgovora do kada je treba pružati, odnosno u kojem trenutku mladi postaju neovisni i spremni za samostalan život. Dolazi li taj ključni trenutak s određenom životnom dobi, konkretnim događajem (upis/završetak fakulteta, zaposlenje, osnivanje obitelji itd.) ili je možda presudno samoodređenje mlade osobe i njezina intuitivna odluka da joj pomoć više nije potrebna i da dalje može, uvjetno rečeno, sama? Dio stručnjaka predlaže da priprema za izlazak u redovnim okolnostima započne dvije, a najmanje jednu godinu prije izlaska. Što se podrške tiče, prijedlog je da traje barem jednu dok bi idealno bilo dvije do tri godine. Tijekom cjelokupnog boravka izvan obitelji, na stručnjacima je da sustavno i predano pripremaju mlade pojedince na samostalnost i početak jednog novog, drugačijeg života obilježenog autonomijom, potpunom integracijom u zajednicu te razvijenim socijalnim i životnim vještinama. Mlade osobe koje napuštaju sustav valja potaknuti da se uključe u planiranje života nakon završetka skrbi i oni trebaju ravnopravno sudjelovati u donošenju svih odluka (Kusturin i sur., 2014.). Važno je da u svom životu sudjeluju aktivno i punopravno, a ne tek kao nijemi promatrači.

Kako bi proces pripreme za izlazak bio potpun, od presudne je važnosti savladati i neke praktične vještine i znanja, što neminovno podrazumijeva određenu razinu brige o sebi (osobna higijena, zdravlje, prehrana), razvijene svakodnevne vještine (raspolaganje budžetom, kućanski poslovi), kao i one interpersonalne (održavanje prijateljskih, profesionalnih, romantičnih, spolnih odnosa), obrazovanje i zapošljavanje, razvoj identiteta (obiteljske veze, život u zajednici) te slobodno vrijeme i aktivnosti kojima se mladi mogu baviti (Dixon i sur., 2006., prema Kusturin i sur., 2014.).

Planirajući proces pripreme za izlazak, valja uzeti u obzir činjenicu da mladi koji napuštaju skrb nisu homogena grupa u pogledu njihovih iskustava prije i tijekom skrbi, kao ni kulturalnog ili etničkog podrijetla. Zbog takvih, heterogenih obilježja proces pripreme nije i ne može biti univerzalno primjenjiv na svakog pojedinca, već nužno determiniran individualnim obilježjima, specifičnim potrebama i mogućnostima, kao i okruženjem u kojemu se pojedinac nalazi (Stein i Wade, 2000., prema Kusturin i sur., 2014.). Pripremi pomaže usmjeravanje jednake pažnje na razvoj praktičnih, emocionalnih, obrazovnih i interpersonalnih vještina (Clayden i Stein, 1996., prema Kusturin i sur., 2014.). Svaka priprema trebala bi se odvijati u dva smjera: važno je staviti naglasak na ono što mladi trebaju raditi samostalno, ali istodobno i osigurati kome se obratiti za pomoć kada je to prikladno. Mladima je nužno pružiti podršku i ohrabrenje kako bi shvatili

da oslanjanje na druge u vrijeme potrebe i krize nije sramota ili znak slabosti. Štoviše, zadržavanje odnosa i veza s osobama od kojih mogu tražiti pomoć kada im je ona potrebna vještina je koju nikako ne smiju zanemariti (Propp i sur., 2003., prema Kusturin i sur., 2014.). Jedno od istraživanja (Hanich, 2012.) pokazalo je da odgajatelji ohrabruju mlade u dječjim domovima u vezi s izlaskom te da prolaze određenu pripremu za zapošljavanje bazirajuće se na radionicama, edukaciji i razgovoru, dok učenje praktičnih vještina pritom nije osigurano (niti ga smatraju potrebnim). Ipak, zanimljivo je da dvoje od četvero mladih uključenih u spomenuto istraživanje ni mjesec dana prije datuma izlaska, određenog krajem srednjoškolskog obrazovanja, nije znalo gdje će stanovati, a nijedan od četvorice nije imao dogovoreno zaposlenje ili razrađen plan o nastavku školovanja (Kusturin i sur., 2014.).

Načela izlaska iz skrbi moguće je sažeti na sljedeći način:

- Za svaku mladu osobu važno je razraditi plan izlaska iz skrbi koji će djelovati u njezinom najboljem interesu.
- Planiranje izlaska iz skrbi počinje nakon 15-e godine života.
- Participacija mlade osobe nužna je u planiranju izlaska iz skrbi.
- Mladi koji izlaze iz skrbi moraju imati osiguran pristup jasnim i sukladnim informacijama.
- Osigurana razina podrške odnosi se na specifične potrebe mlade osobe u cilju unapređenja kvalitete njezina života po izlasku.
- Značajne osobe, uključujući obitelj, sudjeluju u pružanju zajedničke podrške mladoj osobi.
- Podrška je važna jer mladi tako zadržavaju pozitivne veze s roditeljima, obitelji i zajednicom iz koje potječu (Wheal, 2005., prema Kusturin i sur., 2014.).

U literaturi je važna uloga pridana osobnom savjetniku. On sudjeluje u procjeni i pripremi plana izlaska te povezivanju sa stručnjakom socijalne skrbi (u nas nadležnim socijalnim radnikom), koordinira osiguravanje usluga i poduzima potrebne aktivnosti kako bi mlada osoba iskoristila dostupne usluge i službe u što većoj mjeri. Zadaci osobnog savjetnika, u suradnji s mladom osobom, podrazumijevaju sljedeće:

- istraživanje opcija, savjetovanje i pružanje praktične podrške
- otkrivanje i razumijevanje potreba mlade osobe
- priprema plana izlaska iz skrbi
- osiguravanje zadovoljenja svih potreba navedenih u planu, uključujući izvore financija i načine plaćanja
- povezivanje i koordinacija službi i usluga, državnih i lokalnih
- vođenje bilješki o kontaktima

- održavanje veze i druženje (Kusturin i sur., 2014.).

Suvremena praksa i literatura predlažu mentorstvo kao oblik individualnog pomaganja mladima u procesima pripreme, napuštanja skrbi i početku samostalnog života. Njihova uloga uvelike je savjetodavna, pa ih tako usmjeravaju u praktičnoj problematici (izbor smještaja, životne vještine, financije, prava i mogućnosti), razgovaraju s njima o obrazovanju i zapošljavanju, pružaju im pomoć u pisanju molbi ili životopisa, druže se, olakšavaju integraciju među vršnjacima, podižu samopouzdanje i pridonose širenju socijalne mreže (Clayden i Stein, 2005., prema Kusturin i sur., 2014.). U ulozi mentora Stein (2009.) vidi mlade koji su već izašli iz institucionalne skrbi jer oni posjeduju određeno osobno iskustvo i možda najbolje mogu pomoći mladima na putu u „svijet odraslih“, ponuditi im drugačiju vrstu odnosa od profesionalne podrške ili problematičnih obiteljskih odnosa (Kusturin i sur., 2014.). Vrste mentorskih programa ovise o životnom putu mlade osobe (razlikujemo vršnjačko, profesorsko, rodbinsko, prijateljsko mentorstvo) i moguće ih je kombinirati. U svakom slučaju, potrebno je sudjelovanje više osoba u stvaranju „sigurnosne mreže“ kako mladi ne bi „pali“, odnosno kako bi se mogli vratiti/odmoriti nakon nekog vremena, pitati za savjet i riješiti probleme s kojima su se suočili, a sve to uz nečiju konkretnu i emocionalnu podršku. Mentori su obično volonteri koji rade s jednom osobom, iako je moguće mentoriranje i nekolicine pojedinaca. Može trajati od nekoliko tjedana do godine dana, no uvijek mora biti vremenski ograničeno i s mogućnošću prekida ako neka od strana to želi odnosno prolongiranja ako se mlada osoba i mentor s time slažu. Preporuka je da mentor bude osoba iz lokalne zajednice koja se razlikuje od drugih odraslih osoba u životu mlade osobe, razvijenih komunikacijskih vještina i svojevrsni *role model* – osoba visokog integriteta, otvorenog uma, snažne osobnosti i bogatog životnog iskustva. On savjetuje i hrabri mladu osobu, uči je novim vještinama, usmjerava prema drugim oblicima podrške, pomaže u jačanju njezina samopoštovanja, doprinosi smanjenju socijalne izolacije i posvećen joj je u potpunosti (Kusturin i sur., 2014.).

1.7 Plan izlaska iz skrbi

Proces izlaska iz skrbi temelji se na individualnom planu skrbi, pri čemu mladu osobu uvijek treba poticati da otvoreno izražava mišljenje o svojoj trenutnoj situaciji i budućem životu, kao i da ravnopravno sudjeluje u planiranju i provedbi procesa izlaska iz skrbi (Kusturin i sur., 2014.). Plan izlaska sastavni je dio individualnog plana skrbi, no puno detaljniji i tematski vrlo specifičan. Sadrži popis ciljeva i oblika podrške, aktivnosti, osobe koje sudjeluju i vrijeme

provedbe, brojeve telefona, adrese i imena osoba koje mogu pomoći mladom pojedincu. Praćenje i revizija provode se najmanje svakih šest mjeseci, po potrebi i češće. Plan izlaska ponekad se izrađuje samo za mlade osobe koje kreću u samostalan život, dok je u nekim sustavima namijenjen svim pojedincima, neovisno o tome vraćaju li se oni nakon izlaska u primarnu obitelj ili zasnivaju vlastitu, nastavljaju školovanje ili nešto treće. Također, prijedlog je da se dio individualnog plana promjene, koji izrađuje Područni ured Hrvatskog zavoda za socijalni rad, posveti pripremi mlade osobe i njezinih roditelja ili drugih članova obitelji za izlazak iz skrbi. Sadržaj se može usmjeriti na ponovni život s roditeljima, život u susjedstvu (istom gradu), intenzivnije kontakte, međusobna očekivanja koja se tiču uzdržavanja, čuvanja djece i slično (Kusturin i sur., 2014.).

Mlade osobe trebaju ostati u skrbi sve dok i same ne osjete da su spremne napustiti je i započeti samostalan život, a planiranje kao proces nužno je prilagoditi brzini savladavanja potrebnih vještina i područja te pritom mladima osigurati uključenost i informiranost o svim mogućim opcijama. Važno je staviti naglasak na prikaz stvarnih opcija jer procjena potreba i spremnosti ovisi upravo o realnim i trenutnim životnim prilikama. Iznimno je važno ohrabriti ih u razmatranju i preispitivanju rješenja i prijedloga s kojima nisu zadovoljni te ih podržati u samostalnom donošenju odluka (Kusturin i sur., 2014.). Sadržaj plana izlaska iz skrbi razlikuje se ovisno o specifičnostima životnog puta mlade osobe, ali bez obzira na te razlike, treba obuhvaćati sljedeće:

- vrstu i stupanj osobne podrške
- detalje smještaja
- obrazovanje i trening
- zapošljavanje
- podršku održavanju obiteljskih i drugih socijalnih odnosa
- praktične i druge vještine (programi)
- financijsku podršku
- zdravstvene potrebe
- planove za krizno razdoblje (Wheal, 2005.: 13, prema Kusturin i sur., 2014.).

Ipak, niz je pitanja, poteškoća i izazova s kojima se djeca i mladi suočavaju u procesu izlaska iz skrbi, a koja se ne mogu tek tako ublažiti ili otkloniti samom primjenom plana. Prijelaz u odraslo doba za neke od njih tako je sve samo ne jednostavan. Mnogi će, usprkos pripremi i podršci, izaći prije no što budu spremni i stoga su razvoj otpornosti i osnaživanje iznimno važni (Wheal, 2005., prema Kusturin i sur., 2014.). S druge pak strane, mnogi mladi ljudi izađu iz

alternativne skrbi i žive vrlo uspješnim životom u odrasloj dobi. Pripremu za izlazak valja promatrati u širem kontekstu i uvijek biti realističan, iskren u vezi s očekivanjima, pomoći im u razvoju pozitivne slike o sebi, te planiranju i provedbi tog životnog razdoblja, s naglaskom na pružanje individualizirane i konkretne, dostupne, osobne podrške od strane što više osoba (Wheal, 2005., prema Kusturin i sur., 2014.).

1.8 Pravni i zakonodavni okvir izlaska iz skrbi

U poglavlju koje slijedi naglasak je na pregledu legislative koja posredno ili neposredno opisuje i propisuje procese u vezi s izlaskom mladih iz institucionalne skrbi. Ti propisi objedinjeni su u međunarodnim konvencijama, standardima i preporukama te nacionalnim zakonima, pravilnicima i strategijama. Pravni okvir je izuzetno važan, ali nikako ne smije biti jedino uporište djelovanja.

Svaka država, lokalna zajednica, ostali ključni dionici, pa i svaki pojedinac dužan je iskoristiti sve raspoložive resurse kako bi mladima koji izlaze iz skrbi omogućio korištenje propisanih prava. Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djece u članku 20. propisuje: „Dijete kojemu je privremeno ili trajno uskraćena obiteljska sredina, ili koje zbog svoje dobrobiti u njoj ne smije ostati, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države“ (Konvencija o pravima djeteta, 1989., čl. 20). Vijeće Europe 2005. godine izdaje Preporuke koje se odnose na prethodno citirani članak: „...dijete koje napušta ustanovu ima pravo na procjenu vlastitih potreba i prikladnu postinstitucionalnu podršku u skladu s konačnim ciljem, a to je reintegracija djeteta u obitelj i lokalnu zajednicu...“ (Kusturin i sur., 2014.:42). Svako dijete koje zbog okolnosti u kojima se zateklo nije u mogućnosti odrastati u svojoj primarnoj obitelji, ima pravo na punu brigu i skrb države. Državi kao i cijelom društvu cilj treba biti samostalnost mladih koji napuštaju sustav skrbi.

Smjernice UN-a za alternativnu skrb o djeci u poglavlju E posebno propisuju članke koji se odnose na podršku nakon napuštanja skrbi. Slijede članci:

“131. Agencije i ustanove trebaju imati jasnu politiku i provoditi dogovorene mjere uz planirano i neplanirano zaključenje njihova rada s djecom, kako bi osigurale odgovarajuću potporu nakon završetka pružanja skrbi i/ili daljnje aktivnosti. Tijekom cjelokupnog razdoblja pružanja skrbi, oni sustavno trebaju raditi na pripremanju djeteta da postane autonomno i u potpunosti se

integrira u zajednicu, osobito stjecanjem socijalnih i životnih vještina koje se jačaju sudjelovanjem u životu lokalne zajednice.

132. Kod procesa prijelaza iz sustava skrbi na podršku nakon završetka skrbi treba uzeti u obzir rod i dob djeteta, njegovu zrelost i specifične okolnosti te uključiti savjetovanje i potporu s posebnim ciljem da se izbjegne iskorištavanje. Djecu koja napuštaju sustav skrbi treba potaknuti da se uključe u planiranje života nakon završetka skrbi. I javni i privatni sektor treba različitim mjerama potaknuti zapošljavanje djece iz različitih oblika skrbi, osobito djecu s posebnim potrebama.

133. Posebna nastojanja treba uložiti kako bi se, kad god je to moguće, svakom djetetu dodijelila specijalizirana osoba koja će mu pomoći u prijelaznom razdoblju i privikavanju na samostalan život nakon izlaska iz sustava skrbi.

134. Pripreme za život nakon završetka skrbi treba početi što je ranije moguće tijekom boravka u sustavu skrbi, a u svakom slučaju dovoljno rano prije djetetova napuštanja sustava skrbi.

135. Mladima koji napuštaju sustav skrbi treba pružiti kontinuirane mogućnosti obrazovanja i strukovnog osposobljavanja u sklopu stjecanja životnih vještina, kako bi im se pomoglo da ostvaruju vlastite prihode te da postanu financijski neovisni.

136. Mladima koji napuštaju sustav skrbi ili im se pruža podrška nakon završetka skrbi također treba omogućiti pristup socijalnim, pravnim i zdravstvenim uslugama, a također i odgovarajuću financijsku potporu.” (Kusturin i sur., 2014.:43).

Kao što se da vidjeti iz prethodnih redova vidimo da je iznimno bitno sustavno pripremati mlade na izlazak iz skrbi te da je važno s pripremom započeti što ranije. Priprema treba biti individualizirana i prilagođena potrebama svake mlade osobe ponaosob. Uz to, mlade treba aktivno uključiti kako bi svojim doprinosom utjecali na vlastitu budućnost. Ističe se i važnost obrazovanja kao preduvjet financijske neovisnosti. Potrebno je potaknuti javni i privatni sektor različitim nizom mjera na zapošljavanje mladih koji izlaze iz skrb. Na poslijetku, iznimno je bitno nastaviti pružati podršku i nakon izlaska iz skrbi kako bi mladi što lakše priviknuli na samostalan život i integrirali u zajednicu.

Republika Hrvatska, osim što je ratificirala prethodno navedene dokumente, i sama raspolaže zakonima i pravilnicima koji eksplicitno propisuju članke u vezi s izlaskom mladih iz sustava socijalne skrbi. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi 2010. godine donosi Standarde kvalitete socijalnih usluga u djelatnosti socijalne skrbi (17 standarda). I oni djelomice ističu važnost odgovarajuće pripremljenosti korisnika za samostalan život, a u standardu 16, koji se odnosi na prijam i otpust, izdvojeno je sljedeće:

„16.13. Kada djeci/mladima prestaje skrb izvan vlastite obitelji zbog prelaska u samostalni život u zajednici, pružatelj usluga jamči da su, sukladno vlastitim mogućnostima, odgovarajuće pripremljeni za samostalni život.

16.14. U procesu planiranja pripreme korisnika za izlazak iz organizacije, pružatelj usluga priprema plan naknadne skrbi u suradnji s nadležnom institucijom socijalne skrbi, kojim će definirati prava, ali i mjere potrebne podrške po izlasku iz organizacije, ... te vrste usluga koje su korisniku na raspolaganju“ (Kusturin i sur., 2014.:46).

Dom socijalne skrbi i centar za pružanje usluga u zajednici obvezni su: „...sudjelovati u pripremi djeteta za povratak u vlastitu obitelj, posvojenje ili samostalan život te prilikom premještanja korisnika u drugu udomiteljsku obitelj ili kod drugog pružatelja usluge“ (Zakon o udomiteljstvu, NN 115/2018., čl. 48, st. 8).

Ohrabrujuće je vidjeti da Hrvatska osim što je ratificirala neke strane dokumente je i u svojim redovima posvetila pažnju ovoj temi i problematici koja se uz nju veže. Sljedeći korak je provođenje propisanoga i usklađivanje teorijskog i praktičnog. To je dio koji je zahtjevan i zahtjeva sve raspoložive resurse.

2. CILJ, ISTRAŽIVAČKA PITANJA I METODA ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog kvalitativnog istraživanja je opisati proces pripreme mladih za izlazak iz Dječjeg doma Vrbina Sisak iz perspektive stručnih djelatnika.

Pritom su postavljena četiri istraživačka pitanja:

1. Kako stručnjaci percipiraju spremnost mladih koji izlaze iz doma te koje su njihove najrelevantnije potrebe u procesu izlaska iz skrbi?
2. Koje poteškoće/izazove stručnjaci navode kao relevantne u tom periodu?
3. Što stručnjaci rade na području pripreme mladih za izlazak iz doma?
4. Koji su prijedlozi za poboljšanje cjelokupnog sustava izlaska iz skrbi?

2.1 Prikupljanje i obrada podataka

S obzirom na cilj, odabran je kvalitativni pristup istraživanju. Kvalitativne istraživače zanima kako ljudi doživljavaju određene događaje i fenomene te kako se nose s konkretnim situacijama, pa su takva istraživanja usmjerena na kvalitetu iskustva umjesto na provjeru uzročno-posljedičnih veza. Kvalitativnim istraživanjima želi se postići opisivanje i moguće razumijevanje određenih događaja, a nikako njihovo predviđanje (Willig, 2013.). Takav pristup proučava fenomene u njihovom prirodnom okruženju, nastojeći im dati smisao i protumačiti ih sukladno značenju koje im pridaju ljudi. Kvalitativne metode baziraju se na analizi tekstualne građe nastale na temelju osobnih iskustava, životnih priča, pojedinačnih i skupnih intervjua, opažanja i svih drugih dokumenata koji opisuju podjednako svakodnevnne i izuzetne trenutke značajne za život pojedinca (Milas, 2005.). Za razliku od drugih istraživačkih metoda, kvalitativna doprinosi boljem razumijevanju problema jer je razina analize znatno detaljnija i dublja. Možemo zaključiti da takva metoda, osim što produbljuje naše spoznaje o izučavanoj pojavi, na nju baca posve novo svjetlo, upućuje na ono što kriju subjektivna iskustva nedohvatljiva drugim sredstvima (Milas, 2005.).

U istraživanju je sudjelovalo sveukupno šest stručnih djelatnika Dječjeg doma Vrbina Sisak – socijalna radnica, psiholog i četiri odgajateljice. Pet osoba je ženskoga a jedna osoba je muškog spola. Istraživanje je provedeno na namjernom uzorku. Raspon godina radnog staža sudionika kretao se od 1 godine do 37 godina, dok je prosječan broj godina radnog staža 11.

Ovo istraživanje provela je studentica pete godine diplomskog sveučilišnog studija Socijalnog rada. Istraživanje je provedeno za potrebe pisanja diplomskog rada.

Stručni djelatnici Dječjeg doma Vrbina Sisak pozvani su na sudjelovanje u istraživanju posredstvom ravnateljice koja je kontaktirana e-mailom, a poslije toga i telefonski. U pozivu na istraživanje istaknuto je da su potencijalni sudionici stručni djelatnici te da je istraživanje dobrovoljno i da mogu odustati u bilo kojem trenutku. Predstavljeni su cilj i svrha istraživanja a anonimnost sudionika zajamčena (svim sudionicima objašnjeno je da su podaci prikupljeni tijekom intervjua povjerljivi i da služe isključivo pisanju diplomskoga rada). Također je bilo objašnjeno da se istraživanje provodi u svrhu pisanja diplomskog rada. Polustrukturirani intervjui snimani su diktafonom na mobilnom uređaju uz prethodni pristanak sudionika, a kasnije su njihove izjave navedene pod šiframa ne bi li se na taj način očuvala anonimnost. Intervjui su se provodili individualno sa svakim sudionikom pojedinačno, a mjesto provođenja intervjua je bio park koji je smješten nedaleko od samog dječjeg doma. Intervjui su trajali u rasponu od 12 do 43 minute.

Podaci istraživanja prikupljeni su metodom polustrukturiranog intervjua što omogućuje ispitivaču da svojim znanjem pridonosi samom postupku umjesto da se skriva iza unaprijed postavljenog protokola. Polustrukturirani intervjui usmjereni su prvenstveno na opis iskustva ispitanika kako bi pomoću toga interpretirali značenje istraživanog fenomena. Takav način prikupljanja podataka zahtjeva pitanja otvorenog tipa koja sudionicima ostavljaju mogućnost da iznesu koliko žele i kako žele. Pitanja postavljena na taj način omogućuju dobivanje detaljnog opisa fenomena (Brinkmann, 2013.). Kako bi stekli detaljan uvid u iskustva rada stručnih djelatnika, važno je dopustiti im da ispričaju vlastita iskustva i podijele svoje doživljaje, pri čemu ih vode i usmjeravaju provoditelji istraživanja. Sudionicima je tijekom provedbe polustrukturiranog intervjua postavljeno deset pitanja otvorenog tipa s pripadajućim potpitanjima. Pitanja se nalaze u Prilogu 1.

Dobiveni podaci obrađeni su kvalitativnom analizom sadržaja. Intervjui su transkriptirani pri čemu je izdvajana empirijska građa kojoj su kasnije pripisani kodovi. Oni su u daljnjoj obradi razvrstani u kategorije. Svakom sudioniku dodijeljen je kod, tj. broj koji je pisan u zagradi nakon citirane izjave.

3. REZULTATI I RASPRAVA

Provedbom polu- strukturiranog intervjua sa šest stručnih djelatnika Dječjeg doma Vrbina Sisak prikupljeni su i analizirani podaci o njihovom iskustvu vezanom uz proces pripreme mladih za izlazak iz Dječjeg doma Vrbina Sisak. Kao prikaz rezultata zasebno su prikazana četiri tematska područja koja se odnose na istraživačka pitanja, a to su: percepcija spremnosti mladih koji izlaze iz doma te njihove najrelevantnije potrebe u tom procesu, koje su to poteškoće najrelevantnije u tom periodu, što je to što stručnjaci rade na području pripreme mladih za izlazak iz doma te prijedlozi za poboljšanje sustava izlaska iz skrbi. Rezultati će radi lakšeg praćenja biti prikazani tablično kroz kodove i kategorije koji će naknadno biti potkrijepljeni izjavama sudionika. Nakon prikaza kodova i kategorija kroz izjave sudionika istraživanja, dobiveni rezultati su analizirani te potkrijepljeni dostupnom literaturom.

3.1. Spremnost mladih na izlazak iz doma te njihove najrelevantnije potrebe iz perspektive stručnih djelatnika

Prvo istraživačko pitanje se odnosilo na percepciju stručnih djelatnika o spremnosti mladih na izlazak iz doma i njihove najrelevantnije potrebe u tom procesu. Temu možemo podijeliti na kategorije: nespremnost mladih na samostalan život, socijalna mreža, osiguravanje egzistencijalnih potreba, savladavanje praktičnih životnih vještina, donošenje zajedničkih odluka u najboljem interesu mlade osobe i samostalnost mlade osobe što je prikazano u Tablici 3.1.

Tablica 3.1 Percepcija spremnosti mladih koji izlaze iz doma te potrebe u procesu izlaska iz skrbi

KATEGORIJE	KODOVI
Nespremnost mladih na samostalan život	Nedovoljna spremnost mladih na samostalan život Oslanjanje na pomoć stručnih djelatnika Razina osobne motivacije Ozbiljnost shvaćanja vlastite situacije
Socijalna mreža	Podrška primarne obitelji Iskustva iz primarne obitelji Podrška stručnih radnika
Osiguravanje egzistencijalnih potreba	Pronalazak posla Rješavanje stambenog pitanja Organizirano stanovanje uz povremenu podršku Zadovoljenost egzistencijalnih potreba
Savladavanje praktičnih životnih vještina	Aktivno traženje posla

	Učenje kućanskih poslova Organiziranje radionica
Donošenje zajedničkih odluka u najboljem interesu mlade osobe	Savjetodavni razgovori Uvažavanje mišljenja mlade osobe Timska procjena/timsko donošenje odluka
Samostalnost mlade osobe	Briga o sebi Samostalno vođenje financija Samostalno odlučivanje Preuzimanje odgovornosti

Prilikom razgovora sa sudionicima istraživanja većina njih na pitanje o percepciji spremnosti odgovara kako su mladi većinom **nespremni na samostalan život**. To podrazumijeva nedovoljnu spremnost mladih na samostalan život, oslanjanje na pomoć stručnih radnika, razinu osobne motivacije i ozbiljnost shvaćanja vlastite situacije. Sudionici tako na spomen spremnosti ističu: *“Mladi su vrlo malo spremni na samostalan život nakon izlaska iz doma.” (S1) “Po mom mišljenju nisu u potpunosti spremni na samostalan život.”(S2) “Rekla bih da nisu baš u potpunosti spremni a naravno neki su spremni više a neki manje. Ali ajmo reći generalno smatram da nisu baš spremni.” (S4) “Mislim da su spremni onoliko koliko mogu biti obzirom na okolnosti ali da većinom nisu spremni u potpunosti.” (S5) “Ne bih rekla da su u potpunosti spremni, odnosno bolje rečeno rijetki su spremni.” (S6) “Prema iskustvu onih koji su izašli svojevremeno sa 18 god. to je nespremnost za vođenje vlastitog kućanstva, nespremnost na preuzimanje odgovornosti za npr. plaćanje računa i svega onoga što se u odraslom svijetu mora.” (I6)* U istraživanjima iz ranih 1970-ih otkriveno je da su mladi koji su napustili skrb bili loše (praktički, emocionalno i obrazovno) pripremljeni da se nose sa životom nakon skrbi te su zato često kasnije imali iskustvo usamljenosti, izoliranosti, lošijeg mentalnog zdravlja, nezaposlenosti, siromaštva, lutanja i beskućništva (Stein, 2005). U početku izlaska iz skrbi percepcija spremnosti mladih vrlo je visoka (83%), no ona opada s vremenom na manje od 50%, nakon suočavanja sa stvarnim i samostalnim životom (Dixon i sur., 2006., prema Kusturin i sur., 2014.). Preliminarno ispitivanje koje je provedeno u pet zemalja obuhvatilo je 68 razgovora, i pokazalo je da su mladi koji izlaze iz skrbi uglavnom nespremni na samostalan život uslijed čega im se javlja osjećaj neizvjesnosti, tjeskobe i zabrinutosti za budućnost (Cantwell i sur., 2017.). Dio sudionika vidi problem u oslanjanju mladih na pomoć stručnih djelatnika i to je vidljivo iz izjava: *“Lišeni su puno toga jer se za te stvari brine netko drugi.” (S1) “Rekla bih da ih se premalo poučava osobnoj odgovornosti.” (S3) “Uvijek postoji netko tko će se pobrinuti za neki problem, za neki dio.” (S2) “U domu im je sve osigurano, ne moraju previše razmišljati ni o čemu.” (S2) “O tome u domu za njih sve misle drugi.” (I3) “Većina djece se uvelike oslanja na pomoć odgajatelja i drugih stručnih radnika u domu.”(S2) “Djeca*

znaju da im je pomoć odgajatelja i drugih stručnih radnika dostupna kad god je potrebno te često ni ne pokušavaju sami riješiti problem već odmah traže pomoć.” (S2) “Susreću se s teškoćama nepripremljenosti na život kao i svi mladi no u ovom slučaju i više od toga jer su drugi za njih činili stvari koje oni nisu.” (S3) Sudionici fokus grupe provedene 2015. godine od strane Udruge „Igra“ istaknuli su da su u domu većinu kućanskih i sličnih poslova organizirali i obavljali odgajatelji, kuharice i drugo osoblje doma, a sada su se našli u situaciju da, ako oni sami ne obave te poslove, nitko drugi neće učiniti to za njih (Kusturin i sur., 2012.). U želji da se pomogne mladima, ustanove ih često zaštićuju pa se mladi naviknu da drugi rješavaju njihove probleme i brinu o njima što rezultira njihovim pasivnim čekanjem da se problemi riješe (npr. da im se nađe posao) (Kusturin i sur., 2014.). Nadalje, kao kod imamo razinu osobne motivacije i za nju skoro svi sudionici, točnije njih pet navodi kako je ona bitan element kada se govori o nespremnosti mladih na samostalan život: *Sama njihova motivacija, znači koliki interes pokazuju.*” (S1) *“Bitna je još i njihova osobna motivacija.”* (S3) *“Bitna je motivacija. U smislu njihove osobne motivacije. Koliko žele i koliko to uopće ozbiljno shvaćaju.*” (S4) *“Ovisi o njihovoj osobnoj motivaciji za daljnji život”* (S5) *“...ovisi i o korisniku i o njegovoj želji koliko je spreman sudjelovati. Znači logično, što je mlada osoba motiviranija sve to nekako lakše ide.”* (S6) Vidljivo je da motivaciju sudionici istraživanja smatraju bitnom komponentom, koja može biti olakotna ali isto tako i otegotna okolnost. Što je motivacija na strani mlade osobe veća, sama priprema za izlazak iz skrbi postaje lakša i kvalitetnija. Kao posljednji kod ove kategorije pojavila se i ozbiljnost shvaćanja vlastite situacije. Dva sudionika o tome govore sljedeće: *“Koliko žele i koliko to uopće ozbiljno shvaćaju. To su teenageri pa realno malo toga shvaćaju nešto naručito ozbiljno, ali i to je definitivno jedan važan faktor.”*(S4) *“Nije čak presudno ni školovanje koliko ozbiljno shvaćanje svega toga skupa.”* (S5) Dobiveni rezultat je u skladu sa rezultatom istraživanja koje je provela Udruga „Igra“ 2015. godine, fokus grupom s bivšim korisnicima doma koji su istaknuli su da većinu upozorenja i savjeta koje su im voditelji davali nisu shvaćali ozbiljno (Kusturin i sur., 2012.). Rezultati ovoga ali i ostalih drugih istraživanja na ovu temu ukazuju na to da su mladi uglavnom nespremni na izlazak iz alternativne skrbi i to je nešto što se ne bi smjelo zanemariti. Ovakve spoznaje mogu biti alarm da se promjene na ovom području moraju poduzeti kako bi se situacija promijenila na bolje. **Socijalna mreža** je sljedeća kategorija dobivena ovim istraživanjem koja se sastoji od podrške primarne obitelji, iskustva iz primarne obitelji i podrške stručnih radnika. Za podršku obitelji sudionici navode: *“...koliko imaju podršku obitelji, da li imaju obitelj i socijalnu mrežu i slično.”* (S3) *“...njihovoj primarnoj obitelji iz koje dolaze i ovisi o kontaktima s tom istom obitelji.”* (I5) *“...a na kraju i kakvu podršku vani imaju. Mislim da je iznimno bitna ta podrška*

izvan doma kada napuste dom.” (I6) “...I koliku podršku imaju u svojoj primarnoj obitelji. (S5)” U istraživanju Kusturin (2020.) pokazalo se da su odnosi s braćom i sestrama i pojedinim drugim članova šire obitelji, kao i odnosi s partnerima za neke sudionike veliki izvor snage a posebno nakon izlaska iz skrbi. Podrška je važna jer mladi tako zadržavaju pozitivne veze s roditeljima, obitelji i zajednicom iz koje potječu (Wheal, 2005., prema OkvirKO, 2013.). O važnosti iskustva iz primarne obitelji svjedoče sljedeće izjave sudionika: *“Na tu spremnost za koju me pitate utječe prvo iz kakve su obitelji uopće došli. Kakav temelj nose u sebi iz svoje primarne obitelji.” (S4) “Ovisi puno o obitelji u kojoj žive. Ako u toj obitelji nitko ne radi, nije zaposlen, ne možeš očekivati da će ta djeca izaći iz obitelji shvaćajući da je to potrebno.” (S5) “Na stupanj pripremljenosti bih rekla da utječe iz kakve su situacije uopće došli u dom.” (S6)* Za podršku stručnih radnika sudionici ovoga istraživanja izjavljuju: *“...ostaje jedna mjera iz zakona o socijalnoj skrbi, to im centar odobri i onda mogu dolaziti u dom ili negdje po psihosocijalnu pomoć, rad sa socijalnim radnikom, psihologom a pronalazak posla ide preko mjere za djecu iz doma. (S4)” “Dok su u stambenoj obilazimo ih i stalno smo telefonski na liniji.” (S4) “Netko ima potrebu čuti se svakodnevno samnom, sa odgajateljem, sa psihologom, a netko to nema uopće potrebu nego kada ti k njemu dođeš.” (S5) “Uvijek imaju nekoga za pomoć kada im zapne.” (S2)* Također, u istraživanju Schofield i sur. (2016.) vidljivo je da je važan kontinuitet skrbi i dugoročna predanost osoblja iz ustanova i stručnjaka koji su u doticaju s mladima tijekom njihove tranzicije. Naime, upravo stručne osobe koje s njima rade često stvaraju „obiteljski“ ugođaj u životima mladih te im mogu omogućiti da izgrade pozitivan identitet što pridonosi razvoju otpornosti u kontekstu sigurnosti i pripadnosti. Jedna od glavnih značajki uspješnog prijelaza u odraslu dob je osjećaj da su osobe iz skrbi i stručnjaci bili uz njih i nakon napuštanja skrbi. Djeci u skrbi je prijeko potrebna socijalna podrška kako bi se ublažile emocionalne poteškoće s kojima se dijete nosi te omogućilo njegovo stabilno funkcioniranje uslijed brojnih promjena sa kojima se susreće, što pokazuju i brojna istraživanja (Sladović Franz, 2004, Pećnik i Raboteg Šarić, 2005, Klarin, 2006., prema Vejmelka, 2015). Neosporno je da su podrška primarne obitelji i stručnih radnika od iznimne važnosti za mlade osobe. S obitelji treba raditi kako bi se situacija poboljšala i okolnosti promijenile na bolje, jer uglavnom oni i u daljnjem životu mladih ostaju značajne osobe. Stručnjaci kao oslonac su važni jer su oni vrlo često one osobe koji ponajbolje znaju i razumiju što mladi u tome procesu prolaze.

Osiguravanje egzistencijanih potreba kao zasebna vrlo važna kategorija se sastoji od četiri važna dijela. Prvi dio je pronalazak posla što svi sudionici vide kao jednu od okosnica u uspješnom izlasku mladih iz sustava alternativne skrbi. O tome svjedoče i sljedeće izjave: *“Mislim da je jedna od najvažnijih potreba koja treba biti zadovoljena pri izlasku iz doma*

potreba za sigurnosti koja proizlazi iz zaposlenja i (rješavanja stambenog pitanja.)”(S2)“I naravno posao. Posao, posao, posao. Posao je ključan.” (S2) “Posao, financije, zaposlenje. To je nekako okosnica svega, temelj.”(S3) “Samo posao, ništa drugo.” (S5) “Pronalazak posla (i stana), to su poteškoće s kojima se susreću kada napuštaju doma a rekla bih das u one ujedno i najvažnije. (S1) “Znači posao (i stan). Najvažnije, najbitnije. (S1) Mladi koji izlaze iz skrbi suočavaju se s nizom poteškoća u pristupu obrazovanju, zapošljavanju, stanovanju i u drugim tranzicijskim mogućnostima te predstavljaju posebno ranjivu skupinu što se danas smatra globalnim problemom (Pinkerton, 2006., prema (Kusturin i sur., 2014.). Istraživanje provedeno 2007. godine na uzorku od 19 sudionika je pokazalo da mladi vrlo brzo po izlasku iz skrbi pronalaze posao, ali i da su pimirani vrlo često ga mijenjati. Uglavnom imaju pristup manje plaćenim poslovima, često se zapošljavaju unutar sive ekonomije, ponekad ne dobivaju plaću za svoj rad, otpušta ih se bez pravno utemeljenog razloga i uglavnom su educirani za zanimanja koja nisu tržišno konkurentna (Šimić i sur., 2011.). Drugi dio, jednako važan kada govorimo o rješavanju egzistencijalnih pitanja je dakako rješavanje stambenog pitanja. Izjave sudionika govore o važnosti ovoga aspekta: “...temeljne potrebe su one egzistencijalne... i da imaju riješeno kakvo takvo stambeno pitanje.”(S3) “...većina se toga vrti oko (zaposlenja) i rješavanja stambenog pitanja.”(S4) “Znači ako su iz obitelji posao, a ako nemaju obitelj onda je primarno riješiti im stambeno pitanje.” (S5) “Pronalazak (posla) i stana, to su poteškoće s kojima se susreću kada napuštaju doma a rekla bih da su one ujedno i najvažnije. (S1) “Znači (posao) i stan. Najvažnije, najbitnije.” (S1) Mislim da je jedna od najvažnijih potreba koja treba biti zadovoljena pri izlasku iz doma potreba za sigurnosti koja proizlazi (iz zaposlenja) i rješavanja stambenog pitanja.”(S2) “Pronalazak (posla) i stana, to su poteškoće s kojima se susreću kada napuštaju doma a rekla bih da su one ujedno i najvažnije. „(S1) Sigurnost stanovanja smatra se preduvjetom za osjećaj sigurnosti i za smislenije uključivanje u druge aspekte života, kao što je obrazovanje. Međutim, u istraživanju provedenom u Irskoj kod velikog broja sudionika nedostatak pristupačnog stanovanja ulijevao je dubok osjećaj neizvjesnosti i nestabilnosti (Glynn, 2021.). Govoreći o osiguravanju egzistencijalnih pitanja pojavio se poseban kod organiziranog stanovanja uz povremenu podršku koji postoji kao mogućnost u Gradu Sisku. “Mi na raspolaganju imamo stan u sklopu organiziranog stanovanja uz povremenu podršku.” (S1) “...dijete ne izađe iz dječjeg doma u potpunosti već da koristi domski stan dokle god je to zakonski moguće.” (S2) “...dajemo im na raspolaganje stan koji mogu koristiti godinu dana.” (S3) “Ako nemaju gdje nudi im se mogućnost organiziranog stanovanja uz povremenu podršku.” (S4) “Znači osigurati mu smještaj kroz stambenu zajednicu odnosno organizirano stanovanje na koje imaju pravo godinu dana po završetku

školovanja.” (S5) Istraživanje o mladima koji se nalaze u stambenim zajednicama (Milošević, 2011.) pokazalo je da je u stambenim zajednicama prisutno učenje vještina potrebnih za samostalan život, no i nedovoljna informiranost o pravima i mogućnostima traženja pomoći i podrške (Kusturin i sur., 2014.). Istraživanje koje je obuhvatilo 68 razgovora koje su s mladima u procesu izlaska iz skrbi vodili njihovi vršnjaci je pokazalo da su u nizu zemalja sudionica mladi u procesu izlaska iz skrbi dobili mogućnost života u „tranzicijskom smještaju“, npr. u „kući za mlade“. Većina mladih s takvim iskustvom kaže da im je ono omogućilo da se osamostale postupno i da se bolje pripreme (Cantwell i sur., 2017.). Govoreći o kategoriji osiguravanja egzistencijalnih potreba pojavio se još jedan, a ujedno i posljednji kod ove kategorije naziva zadovoljenost egzistencijalnih potreba. Zadovoljenost je prikazana u sljedećim izjavama tri sudionika ovoga istraživanja: *“Uglavnom nema nekih nezadovoljenih potreba. Svi budu zbrinuti na ovaj ili onaj način, ovisi kojim putem dalje idu.”* (S1) *“Mislim da su im sve potrebe zadovoljene. Barem kada govorimo o onim bazičnim.”*(S2) *“Teoretski nema potreba koje ostaju nezadovoljene. Može biti npr. ako izlaze iz doma da ne znaju upaliti već mašinu, ne znaju upaliti peć i te neke životne potrebe.”* (S5) Mladi koji su sudjelovali u istraživanju (Glynn, 2021.) smatraju da imaju gdje biti smješteni te da su im osnovne potrebe za hranom i drugim fizičkim potrebama zadovoljene. Ipak, jedan sudionik ovog istraživanja smatra suprotno i izjavljuje: *“Posao, financije, zaposlenje. To je nekako okosnica svega, temelj. A ujedno te iste egzistencijalne potrebe ostaju nezadovoljene.”*(S3) Domaće istraživanje (Hanich, 2012.) pokazalo je da dvoje od četvero mladih iz tog istraživanja ni mjesec dana prije datuma izlaska (određenog krajem srednjoškolskog obrazovanja) nije znalo gdje će otići stanovati, niti jedno od njih četvero nije imalo zaposlenje kao niti plan o nastavku školovanja. Većina dostupne literature ove tematike govori o važnosti zaposlenja i sigurnog stambenog pitanja. To su nesporno dvije vrlo važne komponente koje trebaju biti zadovoljene kako bi tranzicija u samostalan život mladim osobama bila što lakša. Mladi iz dječjeg doma „Vrbina“ imaju na raspolaganju jedan stan u svrhu organiziranog stanovanja uz povremenu podršku no i svi ostali gradovi bi trebali slijediti taj primjer dobre prakse. Nadalje, govoreći o potrebama mladih iznjedrila se vrlo važna kategorija naziva **savladavanje praktičnih životnih vještina** koja se sastoji od sljedećih kodova: aktivno traženje posla, učenje kućanskih poslova i organiziranje radionica. O aktivnom traženju posla sudionici navode: *“Uče i rade sve što u domu nisu baš imali prilike i aktivno se traži posao.”* (S1) *“Uz to radi se na pisanju životopisa, slanju zamolbi i kontaktu s poslodavcima.”* *“Uči se pisati životopis, javljati na natječaje. Uglavnom se radi na pripremi za traženje posla.”* (S5) *“Mi im pomažemo na način da im pomognemo naći posao, znači pisanje životopisa i pripreme za razgovor za posao i dajemo im*

stan.” (S3) “Znači uči se pisati životopis, slati molbe i radi se na tome da se znaju predstaviti poslodavcu.” (S4) “...godinu dana žive u stanu na teret države dok recimo traže posao i uče sve praktične stvari o kojima će morati voditi brigu kada izađu iz sustava.” (S4) Većina sudionika fokus grupe provedene 2015.godine je kao najkorisnije i najzanimljivije prepoznala teme vezane uz traženje posla i stana, pisanje molbe za posao i savjeta vezanih za intervju, raspolaganje novcem. Ističu kako su naučili podosta korisnih stvari (Kusturin i sur., 2012.). Govoreći o učenju praktičnih životnih vještina, učenje kućanskih poslova je poseban kod ove kategorije i o njemu sudionici govore sljedeće: “Moraju oprati iza sebe, počistiti, oprati veš. Moraju naučiti rukovati mašinom, speglati veš.” (S1) “Priprema se sastoji od ... do pranja veša.” (S5) “Uče se kuhati.” (S5) Jedan član fokus grupe provedene 2015. od strane udruge „Igra“ navodi kako bi bilo dobro da se štíćenici doma više angažiraju u planiranju i organiziranju stvari, a kao primjer navodi da štíćenici sami pripremaju i brinu o doručku. Iz perspektive bivšeg korisnika doma ima dojam da bi takva iskustva bila korisnija u pripremi za samostalni život, a i stvorilo bi realističniji doživljaj „stvarnog svijeta“ (Kusturin i sur., 2012.). Posljednji kod u ovoj kategoriji je organiziranje radionica: “Nastojimo ih uključiti u razno razne radionice.” (S1) “Povremeno se u domu organiziraju razne radionice, recimo kuhanja pa se trudimo da budu uključeni u tako nešto.” (S4) Kroz razno razne radionice mladi bi mogli savladati vještine vođenja kućanstva, pisanja životopisa, učenje vještina predstavljanja u razgovorima za posao i sve ostalo što ih zanima i što stručni radnici smatraju da će im biti od koristi u budućem životu. Ovakve radionice bi trebale biti ustaljena praksa i više kao pravilo a ne izuzetak. **Donošenje zajedničkih odluka u najboljem interesu mlade osobe** je također jedna od iznimno bitnih potreba mladih u procesu izlaska iz skrbi. U ovom se istraživanju pojavila kao kategorija koja obuhvaća savjetodavne razgovore, uvažavanje mišljenja mlade osobe i timsku procjenu odnosno timsko donošenje odluka. Savjetodavne razgovore su naveli neki od sudionika: “Mlada osoba je uključena u proces pripreme na izlazak iz doma na način da se s njom često vode savjetodavni, individualni razgovori, (grupne radionice ali i ostvaruju kontakti s nadležnim centrima i školom.)” (S2) “Kada se počne približavati vrijeme izlaska iz doma razgovara se što dalje.” (S2) “Ako se nalazi baš u domu velika je vjerojatnost da je do prekida došlo abruptno što znači da se sa korisnikom možda mogla odraditi priprema u smislu savjetodavnog rada i upućivanja na suradnju u budućnosti.” (S5) O uvažavanju mišljenja mlade osobe neki sudionici su rekli: “Što dijete želi, što je za njega najbolje.” (S2) “Uključeno je u smislu da se uzima u obzir njeno/njegovo mišljenje.” (S4) “Dijete je uključeno u donošenje odluka o svom životu na način da može reći što hoće.” (S5) “S njom se razgovara i uzima se u obzir njezino mišljenje.” (S6) “Mlada osoba je uključena u proces pripreme na izlazak iz doma

na način da se s njom često vode savjetodavni, individualni razgovori, (grupne radionice ali i ostvaruju kontakti s nadležnim centrima i školom.)”(S2) Kada govorimo o najboljem interesu djeteta važno je naglasiti kako bi adekvatna definicija pojma „najbolji interes djeteta“ bila ona prema kojoj interes djeteta znači donošenje odluke u skladu s onim što bi dijete za sebe odlučilo kad bi za to bilo sposobno (Hrabar, 2005., prema Vejmelka, 2015.). Upravo iz tog razloga važno je poslušati mišljenje mlade osobe te ih uključiti u pitanja koja se tiču njih osobno, odnosno njihovog života. Istraživanje koje je obuhvatilo 68 razgovora koje su s mladima u procesu izlaska iz skrbi vodili njihovi vršnjaci je pokazalo da mladi u procesu izlaska iz skrbi žele u potpunosti i istinski sudjelovati u donošenju odluka koje se tiču njihova života. Oni žele mogućnost da izraze svoje mišljenje, da utječu na odlučivanje i isplaniraju način na koji žele ostvariti promjene u svom životu. Mladi u procesu izlaska iz skrbi ne žele da im se drže govori, oni žele sugovornika koji ih doista sluša i koji s njima vodi istinski dijalog (Cantwell i sur., 2017.). Posljednji kod ove kategorije se zove timska procjena odnosno timsko donošenje odluka i dva sudionika su izjavila sljedeće: *“Zahtjeva procijene i cijeli tim.”* (S2) *“Teoretski je uključeno kada znaš da dijete u 4.srednje izlazi van, ili 3. Onda ti se tu uključuje czss i kroz stručne timove i dogovore sa socijalnim radnikom djeteta i djetetom se dogovara recimo 6,7 mjeseci prije izlaska iz doma što ćemo.”* (S5) *“Zajedničko planiranje, angažman više ustanova i partnerska suradnja suština su svih dobrih praksi u skrbi za djecu i mlade. Planovi izlaska trebaju jasno definirati uloge i odgovornosti ustanova i partnera u ispunjavanju potreba i želja mlade osobe tijekom njezine postupne tranzicije u samostalni život* (Kusturin i sur., 2014.). Posljednja potreba mladih u procesu izlaska iz skrbi je kategorija **samostalnost mlade osobe**. Ova kategorija se sastoji od brige o sebi, samostalnog vođenja financija, samostalnog odlučivanja i preuzimanja odgovornosti. Jedan sudionik kada je riječ o brizi za sebe ističe: *“To što se odjednom moraju brinuti sami za sebe.”* (S3) *“I to što se odjednom moraju brinuti sami za sebe.”* (S3) Kada je riječ o samostalnom vođenju financija: *“Upravljanje nekim novcima.”* (S3) *“...samostalno odlučivanje o svom proračunu.”* (S5) Što se samostalnog odlučivanja tiče dva sudionika kažu: *“...donošenje odluka za svoj život, samostalno odlučivanje...”* (S5) *“...do petka su živjeli u domu a od ponedjeljka moraju donjeti odluku o svemu sami.”* (S5) *“Mora otići u trgovinu i donijeti odluku što kupiti, što skuhati.”* (S5) *“...budi se osjećaj za samostalnosti i potreba za autonomijom.”* (S2) Posljednji kod u ovoj kategoriji je preuzimanje odgovornosti i dva sudionika navode: *“Preuzimanje odgovornosti, oni to moraju najednom sami.”* (S5) *“Počinju preuzimati odgovornost za vlastite postupke te se sve manje oslanjaju na odgajatelje.”* (S2) U istraživanju koje je provedeno metodom fokus grupe, uglavnom su se svi članovi (od njih 5) složili da se raspolaganje novcem i planiranje kućanskih poslova u

zamišljenoj situaciji i igri čini puno lakšim i zabavnijim nego u realnoj životnoj situaciji (Kusturin i sur., 2014.). Samostalna briga o sebi je ujedno i krajnji cilj pripreme za izlazak iz skrbi. Stručnjaci se kroz samu pripremu za izlazak trude osposobiti mlade osobe da razviju vještine samostalnog zadovoljavanja svojih potreba, da se samostalno brinu o sebi i da imaju alat koji im je potreban da započnu život izvan sustava.

3.2. Poteškoće/ izazovi s kojima se mladi susreću u procesu izlaska iz doma iz perspektive stručnjaka

Drugo istraživačko pitanje se odnosilo na precepciju stručnjaka kada je riječ o izazovima/teškoćama s kojima se mladi susreću u procesu izlaska iz skrbi. Temu možemo podijeliti na sljedeće kategorije: nerealna slika o samostalnom životu, osobne karakteristike i prepreke u procesu izlaska iz skrbi. Radi lakšeg praćenja kodovi i kategorije su prikazani u Tablici 3.2.

Tablica 3.2 Poteškoće/izazovi mladih osoba u procesu izlaska iz doma iz perspektive stručnjaka

KATEGORIJE	KODOVI
Nerealna slika o samostalnom životu	Smanjen doticaj sa svakodnevnim stvarima Nerealna očekivanja
Osobne karakteristike	Intelektualni status Pripadnost nacionalnoj manjini Duljina boravka u domu Strah od budućnosti
Prepreke u procesu izlaska iz skrbi	Izostanak sustavnih rješenja Problem zapošljavanja Prepreka nedostatka vremena stručnog osoblja Nesuradnja sa czss Nepovjerenje djeteta

Prilikom provođenja intervjua na pitanje koje su to teškoće odnosno izazovi u procesu izlaska mladih iz dječjeg doma polovica sudionika navodi **nerealnu sliku o samostalnom životu**. Navode kako djeca imaju smanjen doticaj sa svakodnevnim stvarima: “*Nemaju dovoljan doticaj sa svakodnevnim stvarima koje čine život, samostalan život*” (S1) “*Rekla bih da je život u domu donekle zaštićen.*” (S1) “*Ne znaju oni od kuda to sve dolazi ni što se sve prođe da rezultat u konačnici bude takav.*” (S3) “*To koliko je dobro jer mogu biti djeca i ne razmišljati o npr. egzistencijalnim brigama, s druge strane je loše jer ne znaju kako to sve inače funkcionira.*” (S2) Istraživanje koje je obuhvatilo 68 razgovora koje su s mladima u procesu izlaska iz skrbi vodili njihovi vršnjaci pokazalo je da mladi u procesu izlaska iz skrbi žele više prilika za razvijanje praktičnih životnih vještina koje će im trebati za samostalan život. Na primjer, žele

naučiti kuhati i pospremati, raspolagati novcem i brinuti se za vlastito zdravlje. Žele savjete o dobivanju naknada i olakšica, pomoć za preseljenje u prikladan smještaj, kao i informacije o mogućnostima školovanja i nalaženju zaposlenja (Cantwell i sur., 2017.). Djeca i mladi koji već dugo borave u sustavu skrbi često su zakinuti za iskustvo postupnog učenja praktičnih zadataka koje će morati obavljati kada izađu iz skrbi i osamostale se. Među njima su kupovina, kuhanje, čišćenje itd. (Cantwell i sur., 2017.). Uz to, jedan sudionik ovog istraživanja navodi kako mladi imaju nerealna očekivanja: *“Uz to mladi imaju nerealna očekivanja. Mislim naravno, mladi su i zeleni kako se ono veli. Svi smo mi u tim godinama bili pomalo nerealni i nezreli no sam domski način života još više utječe na tu njihovu sliku.”* (S1) U skladu s tim rezultatom je i rezultat istraživanja u kojem je sudjelovalo 44-ero mladih i 58 predstavnika institucija. Predstavnici institucija isticali su da su mladi nesamostalni, da imaju prevelika očekivanja, da su razočarani u sustav te da će im trebati dosta vremena da se priviknu na nove obaveze koje donosi samostalan život (Šimić i sur., 2011.). Istraživanje provedeno 2007.godine na uzorku od 19 sudionika (sudionici su mlade osobe koje su napustile ustanove i sada žive samostalno) je pokazalo da je dio problema procesa napuštanja skrbi povezan s prevelikim očekivanjima odnosno nerealnom slikom o mogućim plaćama i uvjetima života nakon izlaska iz skrbi (Šimić i sur., 2011.). Obirom da su zakinuti za određena isustva i stjecanje vještina logično je da će istraživanja pokazati da mladi imaju smanjenu realnu sliku o samostalnom životu. Mladi koji odrastaju u svojim obiteljima svaki dan imaju prilike vidjeti a možda i sudjelovati u vođenju kućanstva. Odrastanje u takvim specifičnim, domskim uvjetima nažalost zbog svoje strukture i načina rada za posljedicu ima i nerealna očekivanja mladih od samostalnog života. Sljedeća kategorija su **osobne karakteristike** koje se sastoje od četiri koda: intelektualnog statusa, pripadnosti nacionalnoj manjini, duljine boravka u domu i straha od budućnosti. Jedna osoba je spomenula intelektualni status: *“Uz to rekla bih i njihov intelektualni status. Ovisi po kojem programu se školuju.”* (S5) Uz to, također jedan od sudionika ističe pripadnost romskoj nacionalnoj manjini: *“I koliko god ružno zvučalo, ovisi jesu li iz romskih manjina ili ne.”*(S6) Više od polovice sudionika je spomenulo važnost utjecaja duljine boravka u domu: *“Nije isto kada imate dijete koje je čitav život u domu i ne zna recimo to tako za život van doma i dijete koje dođe krajem osnovne škole ili u srednjoj školi.”*(S2) *“...zavisno o tome kada su došli u samu ustanovu, koliko su boravili...”*(S3) *“Nakon toga vrlo važno, koliko vremena su proveli u domu. Nije isto da li je netko u domu samo da završi srednju školu ili je velik dio svog života proveo u sustavu.”* (S4) *“Stupanj njihove pripremljenosti za izlazak ovisi prvenstveno o duljini boravka u domu...”* (S5) *“Pri tome mislim da dijete koje je došlo u dom prije 2 godine i do tada živjelo u svom kućanstvu je pripremljenije nego dijete koje*

je čitav život u sustavu.” (S5) “Uz to što sam sada spomenula rekla bih da na spremnost utječe i s koliko godina su došli u dom i koliko dugo ostaju u skrbi...” (S5) “Dođu kao mali, cijeli život u domu, no oni steknu jednu drugu otpornost, žilavost koju nitko drugi nema.” (S5) “Ovisi koliko dugo su u domu i koliku podršku imaju u svojoj primarnoj obitelji...” (S5) Jedna od karakteristika institucionalnog smještaja je i čest dugotrajni boravak djece u instituciji (5 godina i više) što u prvom redu dovodi do gubitka kontakta između djece i njihovih bioloških roditelja (Sladović Franz, 2004., prema Vejmelka, 2015.). U publikaciji Vijeća Europe pod nazivom Prava djece u skrbi i u riziku (2006.) u temeljnim načelima na kojima počivaju prava djeteta u institucionalnoj skrbi ističe se da smještaj djece ne bi trebao biti duži no što je potrebno što pretpostavlja rad s i podršku obitelji. Nažalost, djeca u hrvatskim institucijama često dugotajno borave i to je zasigurno jedna od stavki na kojoj bi se trebalo poraditi čim prije kako bi se taj vremenski period smanjio. Zadnji kod ove kategorije je strah od budućnosti i jedan sudionik ovog istraživanja izjavljuje: “Jedan od izazova s kojim se mladi susreću je strah od budućnosti.” (S2) “Mladi prije izlaska iz doma često ne znaju što ih čeka te kako će se snaći u životu izvan domske strukture.” (S2) “...te slijedom toga mogu biti veoma uznemireni i anksiozni kada počnu razmišljati o izlasku iz doma.” (S2) U istraživanju Samuels i Pryce (2008.) dobivena je spoznaja o tome da dosta sudionika izlaskom iz skrbi gubi osjećaj sigurnosti koji im je pružao život u skrbi, što je u skladu s dobivenim spoznajama ovoga istraživanja. Istraživanje koje je okupilo 44 mlade osobe i 58 predstavnika institucija došlo je do zaključka da se mladi raduju samostalnom životu, ali da ih on istovremeno i plaši. Brine ih hoće li moći brinuti o sebi i hoće li znati organizirati svoje vrijeme i financije (Šimić i sur., 2011.). Domaće istraživanje (Hanich, 2012.) pokazalo je da mladi osjećaju neizvjesnost i strah od budućnosti i samostalnosti kao i stres od previše obaveza (Kusturin i sur., 2014.). Posljednja kategorija su **prepreke u procesu izlaska iz skrbi** koji se sastoji od pet kodova. Prvi kod je izostanak sustavnih rješenja. Jedan sudionik ističe: “Po meni je sve nedovoljno što se čini od strane sustava.” (S3) “Sustav nije dobro osmišljen odnosno u praksi to nije dobro riješeno.” (S3) Mendes i Moslehuddin (2006.) ukazuju kako mladi koji izlaze iz skrbi ne primaju od države trajnu podršku, a za koju se očekuje da će ju pružiti dobar roditelj (Kusturin i sur., 2014.). Dva sudionika govore: “Ne smiju u kuhinju, ne smiju u vešeraj... i sl.” (S1) “...a to je da je djeci u domu zbog kojekakvih propisa zabranjeno u kuhinju, u vešeraj i slično, i naprosto nemaju doticaj s tim.” (S4) Istraživanje (Hanich, 2012.) pokazalo je da mlade u dječjim domovima odgajatelji ohrabruju u vezi izlaska, te da prolaze kroz određenu pripremu za zapošljavanje kroz radionice, edukaciju i razgovore, no da učenje praktičnih vještina nije osigurano (Kusturin i sur., 2014.). Drugi kod u ovoj kategoriji je problem zapošljavanja: “Uz to prepreka je

pronalazak posla.” (S1) “Smatram da bi zavod za zapošljavanje trebao imati veću ulogu u zapošljavanju tih mladih osoba, da što prije mogu pronaći posao.” (S1) “...i teško pronalaze posao.” (S1) “...često ne mogu naći posao...” (S3) “Također im je teško i zaposliti se jer mnogi izlaze bez završene srednje škole.” (S6) Istraživanje u kojem sudjeluje 44-ero mladih koji su izašli ili se pripremaju za izlazak iz skrbi i 58 predstavnika institucija je pokazalo kako mladi ističu da nisu dovoljno educirani o traženju posla, pisanju životopisa i sudjelovanja na intervjuu za posao. Također, ističe se da im nedostaju informacije o mogućnostima zapošljavanja i mjestima gdje mogu doći do pravodobnih informacija o slobodnim radnim mjestima. Uz to, mladi u provedenom istraživanju navode kako nisu educirani za zanimanja koja su tržišno konkurentna, ali i da tijekom školovanja nisu dovoljno pripremljeni za posao koji ih očekuje. Pokazala se potreba poticanja poslodavca za zapošljavanje mladih koji dolaze iz sustava. Također, postavilo se i pitanje pisanja preporuka za posao. Bilo je navedeno nekoliko slučajeva u kojima je Centar za socijalnu skrb napisao preporuku mladoj osobi iz skrbi koja onda upravo zbog te činjenice nije dobila posao (Šimić i sur., 2011.). Treći kod je dobio naziv nedostatak vremena stručnog osoblja. Jedan sudionik navodi: “Prepreke se uglavnom svode na premali dio vremena koji im se može posvetiti.” (S3) “Znači bez obzira na dostupnost telefonom i učestalim pozivima i slanjem poruka, jednostavno premalo.” (S3) “Kada zbrojiš radno vrijeme i ostale aktivnosti koje obavljam, ne dozvoljava više utrošenog vremena.” (S3) Drugi sudionik govori vrlo slično: „Kao jednu od prepreka bih istaknula manjak vremena.” (S4) “Kao i većina drugih stručnih radnika koji rade posao kao i mi ili slične poslove, mislim da imamo premalo vremena posvetiti se svakom djetetu onoliko koliko mi osobno smatramo da je to potrebno, odnosno onoliko koliko bismo mi sami to željeli.” (S4) U skladu s tim govori i literatura u kojoj stoji da stručnjaci u skrbi za djecu uz direktan rad s djetetom u skrbi imaju i radne obveze administrativne prirode, a vrijeme posvećeno dokumentaciji smatraju da je „oduzeto“ od djece koja su na smještaju te ga doživljavaju napornim i nepotrebnim (Kertesz i sur., 2012., prema Vejmelka, 2015.). Uspoređujući Hrvatsku i Švedsku brojke govore sljedeće: u Švedskoj tri stručnjaka rade s jednim djetetom dok je u Hrvatskoj omjer u najboljem slučaju obrnut, odnosno kreće se od 2,5 do čak 9 djece na jednog stručnog djelatnika (Browne, 2007., prema Vejmelka, 2007.). Govoreći o Hrvatskoj, velik problem u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi predstavlja manjak stručnog kadra. Svijest o potrebi za većim brojem stručnih radnika postoji i kod djece smještene u institucijama. Zaposlenici institucija za skrb o djeci također primjećuju manjak stručnog kadra u institucijama u kojima su zaposleni, a isto je percipirano i od stručnjaka (Sladović Franz i sur., 2007.). Četvrti kod u ovoj kategoriji je nesuradnja sa CZSS koju navodi jedan sudionik istraživanja: “Tako da bih nedostatak podrške i suradnje od centra

navela kao najveću prepreku.” (S6) “Suradnja sa czss bi mogla biti puno bolja:” (S6) “Najpotrebnija je zapravo suradnja s centrima koja zapravo kronično nedostaje.” (S6) O čestom nedostatku ikakvog kontakta i nepoznavanju čak ni imena ni osobe socijalnog radnika nadležnog za dijete i mladu osobu govore i ranija domaća istraživanja (Milošević, 2011., prema Kusturin, 2014.). Suradnja sa socijalnim radnikom trebala bi biti važna odrednica pripreme za izlazak i ključna za povezivanje života prije skrbi, tijekom skrbi i poslije skrbi. Posljednji kod je nepovjerenje djeteta. Jedan sudionik istraživanja je spomenuo ovu prepreku u sljedećim izjavama: “...kao najveću poteškoću istaknuo bih određenu dozu nepovjerenja djeteta. Točnije, dijete često sumnja u točnost informacija koje dobiva od odgajatelja i ostalog osoblja doma.” (S2) “...pa stoga često ne vjeruju u potpunosti da im odgajatelj i drugi djelatnici govore istinu.” (S2) Iako je ovdje prikazana kao posljednja ova prepreka nipošto nije najmanje važna. Potrebno je uložiti puno truda i vremena kako bi se stvorio odnos povjerenja i kako mlada osoba ne bi stvarala otpor već zajednički sa stručnim osobljem radila na svojoj pripremi za izlazak iz skrbi. Sve ove prepreke koje su dobivene ovim istraživanjem su u skladu sa nekim već ranije provedenim istraživanjima i spoznajama od prije što svim ovim spoznajama daje dodatnu težinu. Prepreke na strani sustava postoje i samo se ponavljaju no ništa se značajno ne radi po pitanju njihova otklanjanja. Ovo su spoznaje s kojima bi ljudi na višim instancama trebali biti upoznati u svrhu poboljšanja pripreme mladih na izlazak iz skrbi i njihovog budućeg kvalitetnog samostaloga života.

3.3. Priprema mladih za izlazak iz doma od strane stručnjaka

Treće istraživačko pitanje se odnosilo na ono što sami stručni djelatnici Dječjeg doma Vrbina rade na području pripreme mladih za izlazak iz skrbi. Ova tema je podijeljena na sljedeće kategorije: savjetodavna priprema i praktična priprema. Radi lakšeg praćenja rezultata, kodovi i kategorije će biti prikazani u Tablici 3.3.

Tablica 3.3 Provedba pripreme mladih za izlazak iz doma

KATEGORIJE	KODOVI
Savjetodavna priprema	Održavanje dobrih međuljudskih odnosa Rad na odnosu s djetetom Cjelokupna dobra priprema mladih na izlazak iz skrbi (na razini doma) Podrška po izlasku iz skrbi kao usluga
Praktična priprema	Suradnja s centrima za socijalnu skrb Suradnja sa zdravstvom Suradnja s udrugama Suradnja sa školom

	Suradnja s obitelji Dobra suradnja s dionicima Administrativna priprema
--	---

Savjetodavna priprema je prva kategorija koja se sastoji od sljedećih kodova: održavanje dobrih međuljudskih odnosa, rad na odnosu s djetetom, cjelokupna dobra priprema mladih na izlazak iz skrbi (na razini doma) i podrška po izlasku iz skrbi kao usluga. Važnost održavanja dobrih međuljudskih odnosa prepoznala su i istaknula dva sudionika istraživanja koja navode: *“Vrlo je bitno da međusobno svi surađujemo i da smo si podrška.”* (S1) *“Međuljudski odnosi, odnosno dobri međuljudski odnosi su vrlo bitni.”* (S1) *“A što se podrške tiče, to smo si međusobno svi. Odgajatelj, psiholog, socijalni radnik...”* (S4) Zadovoljstvo stanjem međuljudskih odnosa svakako je važan element koji pridonosi pozitivnom razvoju djece, ali i povećanju stupnja zadovoljstva stručnih djelatnika, stoga je vrlo važno raditi na poboljšanju međuljudskih odnosa (*teambuilding*, radionice, edukacije, više grupnog rada i sl.) (Vejmelka, 2015.). Analiza istraživanja (Vejmelka, 2017.) također je pokazala da odgajatelji identificiraju kvalitetne interpersonalne odnose u ustanovi kao vrijedan potencijal skrbi za djecu. O važnosti dobrih međuljudskih odnosa govori se u ovome ali i u mnogim drugim istraživanjima, stoga je valjano zaključiti da je njihova važnost velika te da te odnose treba njegovati i čuvati. Sljedeći kod koji se iznjedrio iz razgovora sa sudionicima je rad na odnosu s djetetom. O radu na odnosu s djetetom svi sudionici imaju izjave: *“Radimo ono što oni gledaju kao da im solimo pamet. Razgovor. Savjeti. Puno razgovora.”* (S1) *“...potrebno je za vrijeme djetetova boravka u domu, mnogo truda ulagati u stvaranje odnosa i povjerenja. Kada se taj odnos stvori, potrebno ga je održavati i učestalo raditi na njemu.”* (S2) *“Treba stvoriti odnos povjerenja a to nikada nije jednostavno.”* (S4) *“Bitno je stvoriti odnos povjerenja i puno s tom mladom osobom razgovarati.”* (S6) *“Važno je prije izlaska s mladom osobom stvoriti odnos povjerenja i sigurnosti...”* (S2) *“Veoma je važno raditi na stvaranju odnosa s mladima, prepoznati i odabrati adekvatan pristup svakom pojedincu zasebno, raditi na razvijanju adekvatnih obrazaca komunikacije te objasniti važnost preuzimanja odgovornosti.”* (S2) Druga istraživanja također pokazuju da pozitivni odnosi uspostavljeni u skrbi kasnije pridonose lakšoj prilagodbi nakon napuštanja alternativne skrbi (Frimpong-Manso, 2020.). Nastavno na to, još jedno istraživanje je pokazalo kako je rad na pozitivnom odnosu odgajatelj-dijete smanjio njihovu rigidnost i nefleksibilnost te povećao njihovo zadovoljstvo poslom (Groark i sur., 2003., prema Vejmeka, 2015.). Skrb za dijete i njegovo odrastanje trebala bi se temeljiti na razvoju djetetovih kapaciteta i sposobnosti i poštovanju njegove autonomije, jednako kao i

podržavanju kontakata s vanjskim svijetom, ali i pripremu za život izvan institucije (Vejmelka, 2015.). Izjave samih sudionika ovog istraživanja govore koliko je rad na odnosu s djetetom bitan u samoj pripremi na izlazak iz skrbi, a još veću važnost dobiva kada se tim spoznajama dodaju i spoznaje drugih istraživanja koja potvrđuju isto. Treći kod ove kategorije je cjelokupna dobra priprema mladih na izlazak iz skrbi (na razini doma). O tome svjedoče izjave: *“I mislim da mi u domu radimo sve što možemo da ih pripremimo koliko je to moguće.”* (S1) *“I mislim da mi u domu radimo dobar posao, dobro ih pripremamo. Razgovor, razgovor i još razgovora. Savjeti, podrška, pokušavaš ih usmjeriti, navesti da iskoriste sve što im se nudi. Ali evo, to je ono što bih navela kao dobro.”* (S4) *“Na razini doma je za sada dobra priprema. Dobro je kako se to radi. Mi njih pripremamo, razgovaramo, pokazujemo, dajemo priliku smještaja u organiziranom stanovanju i ne možeš ti u nešto baš više. Smatram da mi to relativno ok radimo.”* (S5) *“Mi sa korisnicima već godinama, mjesecima unaprijed razgovaramo, pokušavamo utjecati na njihovu odluku...”* (S6) Potpuna priprema bi trebala biti takva da se jednaka pažnja usmjerava na razvoj praktičnih, emocionalnih, obrazovnih i interpersonalnih vještina (Clayden i Stein, 1996., prema Kusturin i sur., 2014.). Svaka bi priprema prema tome trebala ići u dva smjera, s jedne strane naglasak bi trebao biti na onome što mladi trebaju raditi samostalno, a s druge strane valjalo bi osigurati kome se mogu obratiti za pomoć kada za to dođe potreba (Kusturin i sur., 2014.). Posljednji kod kategorije savjetodavne pripreme je podrška po izlasku iz skrbi kao usluga o kojoj govore dva sudionika: *“Na razini doma je dobro da mlada osoba može i nadalje koristiti neke od usluga doma gdje je odrasla. Znači da se može osloniti na ljude koje poznaje i da ima razvijenu socijalnu mrežu. Domsku mrežu.”* (S3) *“A nakon toga treba ostati ova podrška po izlasku iz skrbi kao usluga, da se znači još neko vrijeme kontaktira s domom.”* (S5) Nastavak kontakata iznimno je važan obzirom da je prilikom izlaska iz skrbi dijete ili mlada osoba u riziku od brojnih poteškoća te socijalne isključenosti (Stein, 2005., prema Vejmeka, 2015.). Storo (2005., prema Kusturin i sur., 2014.) navodi da „vrata“ treba držati otorenima jer mladi ne mogu predvidjeti buduće potrebe i okolnosti kao ni nužnost daljnje podrške (Kusturin i sur., 2014.). Odgajatelji koji su sudjelovali u istraživanju navode kako nastavljaju kontakte s korisnicima i nakon njihovog izlaska iz ustanove (Vejmelka, 2015.). Ovo je još jedan hvalevrijedan primjer dobre prakse. Druga kategorija nosi naziv **praktična priprema** i sastoji se od sljedećih kodova: suradnja s centrima za socijalnu skrb, suradnja sa zdravstvom, suradnja s udrugama, suradnja sa školom, suradnja s obitelji, dobra suradnja s dionicima i administrativna priprema. Svi ispitanici su naveli kako surađuju s centrima za socijalnu skrb i kako je ta suradnja važna: *“Surađujemo s matičnim czss koji...”* (S1) *“Nadalje, veoma je važna suradnja sa nadležnim czss koji...”* (I2) *“Najviše surađujemo sa czss...”* (S4)

“Povremeno sa ... ali najviše sa centrom.” (S4) “Tijekom procesa pripreme surađuje se sa czss matičnim koji...” (S5) “Najviše se surađuje sa czss...” (S6) Jedan sudionik navodi suradnju sa zdravstvom: “Zaključno, surađuje se sa liječnicima koji...” (S2) Više od polovice sudionika spominje suradnju s udrugama: “Surađujemo s udrugom Igra...” (S1) “S udrugom Sirius koja...” (S3) “Najviše surađujemo sa ... i nekim udrugama.” (S4) “Najviše se surađuje sa... ponekad neke udruge ...” (S6) Nadalje, spominje se suradnja sa školom: “Surađujemo i sa školom i ...” (S3) “Osim ... surađujemo sa školom...” (S2) “Najviše surađujemo sa ..., školom i ...” (S4) Nakon škole dolazi nam kod suradnje s obitelji: “Suradnja ti je sa roditeljem...” (S5) “Surađuje se s obitelji na način...” (S2) “Osim obitelji ...” (S2) “Centar, ..., roditelj, ...” (S5).

Odgovornost je države, njezinih institucija (pa time i domova za djecu), stručnjaka koji rade s djecom, organizacija civilnog društva kao i cjelokupne zajednice da zajedničkim naporima i radom unapređuju kvalitetu skrbi za djecu u vidu očuvanja njihovog najboljeg interesa (Vejmekla, 2015.). U vidu očuvanja najboljeg interesa djeteta nužno je raditi s roditeljima djeteta te na izgradnji pozitivnog odnosa između roditelja i djeteta kako bi dijete što kraći period bilo u instituciji te se vratilo u svoju primarnu obitelj. Također, potrebno je raditi na poboljšanju suradnje dječjih domova i vanjskih izvora podrške (lokalna zajednica, volonteri, organizacije civilnog društva, državne službe i institucije), kao i većoj uključenosti djece u rad i aktivnosti lokalne zajednice (Vejmekla, 2015.). Nakon što je predstavljeno s kojim sve to dionicima surađuju sudionici ovoga istraživanja dolazimo do koda dobre suradnje s dionicima i o toj suradnji govori pet ispitanika: “Suradnja je dobra.” (S1) “Suradnja je uglavnom dobra.” (S2) “Suradnja je dobra na svim poljima.” (S3) “Suradnja je dobra.” (S5) “Definitivno suradnja sa centrima za socijalnu skrb, školom i liječnicima. Svi su veoma susretljivi i obzirni prema djeci iz doma pa tako dosta puta izlaze u susret nama djelatnicima i djeci kako bi nam svima olakšali skrb o djeci.” (S2) Dobra suradnja stručnih djelatnika doma s vanjskim izvorima podrške svakako je bitan element u skrbi za djecu koji pridonosi i kvalitetnijoj integraciji djece u zajednicu te širenju njihove socijalne mreže. Dolazimo do posljednjeg koda ove kategorije a to je administrativna priprema. O ovom kodu sudionici izjavljuju: “...koji može omogućiti jednokratnu novčanu pomoć i pripremu primarne obitelji.” (S1) “Znači od izrade zdravstvenog osiguranja pa do prijave na zavod za zapošljavanje.” (S3) “Centar ti izdaje rješenja za sve.” (S4) “...czss koji donosi sve odluke o pružanju usluga socijalnih za korisnika. Znači donosi odluke.” (S5) “Centar je taj koji na kraju krajeva i priprema svu dokumentaciju i upoznaje korisnika s njegovim pravima u centru.” (I6) Relevantni dionici a time i njihova priprema su bitan dio mozaika pripreme za izlazak iz skrbi. Potrebno je da svi surađuju i da se zajedničkim

snagama omogućiti da mlada osoba ostvari sva svoja prava i dobije kvalitetnu pripremu za izlazak iz skrbi.

3.4. Prijedlozi za poboljšanje cjelokupnog sustava izlaska iz skrbi

Četvrto a ujedno i posljednje istraživačko pitanje se odnosilo na prijedloge za poboljšanje cjelokupnog sustava izlaska mladih iz skrbi. Ova tema je podijeljena na sljedeće tri kategorije a to su: potrebe u ustanovi, primjeri dobre prakse i konkretna pomoć. Radi lakšeg praćenja rezultata, kodovi i kategorije će biti prikazani u Tablici 3.4.

Tablica 3.4 . Prijedlozi za poboljšanje cjelokupnog sustava izlaska iz skrbi

KATEGORIJE	KODOVI
Potrebe u ustanovi	Stručno usavršavanje Savladavanje praktičnih životnih vještina Povećanje broja zaposlenih Povećanje broja radionica
Primjeri dobre prakse	Ostanak (mogućnosti) organiziranog stanovanja uz povremenu podršku
Konkretna pomoć	Financijska pomoć Osiguravanje radnog mjesta

Prva kategorija nosi naziv **potrebe u ustanovi** i dijeli se na četiri koda. Prvi kod je stručno usavršavanje. Jedan sudionik na ovu temu izjavljuje: “*Mislim da bi nama stručnjacima bilo potrebno više edukacije i uvođenja u pravilnije diskreciono odlučivanje...*”(S3) Rezultati projekta provedenog s ciljem poboljšanja institucionalne skrbi za djecu pokazuju kako su potrebne česte edukacije odgajatelja kako bi se promovirao topli i podržavajući stil rada s djecom, kao i pozitivne odnose između odgajatelja (kvalitetniji timski rad) kao i između odgajatelja i djece te povećanje konzistentnosti strukture malog broja odgajatelja u skrbi za dijete (Groark i sur., 2003., prema Vejmelka, 2015.). Istraživanje provedeno sa zaposlenicima organizacije Every Child, njihovim partnerima i stručnjacima iz područja institucionalne skrbi pokazalo je kako prigodni odabir (intrinzično motivirani odgajatelji), pružanje podrške tijekom rada i organiziranje edukacija odgajateljima tijekom njihova cjelokupna rada dovodi do jačanja veze na relaciji odgajatelj-dijete te u konačnici i kvalitetnije skrbi za djecu (Delap, 2011, prema Vejmelka, 2015.). Posebni programi i edukacije, savjeti i konzultacije samo su neki od mogućih oblika usavršavanja kako bi kroz direktan rad s mladima, individualno ili grupno, mogli sudjelovati u usvajanju potrebnih životnih vještina (Biehal i sur., 1995., prema Kusturin i sur., 2014.). Istraživanje koje je obuhvatilo 68 razgovora koje su s mladima u procesu izlaska iz

skrbi vodili njihovi vršnjaci je ustanovilo da postoji potreba za mnogo većim ulaganjem u vještine, znanja i sposobnosti svih stručnjaka i pružatelja skrbi koji imaju odgovornost pružati podršku mladima u procesu izlaska iz skrbi (Cantwell i sur., 2017.). Ajduković (2004), još prije dvadesetak godina, navodi potrebu smanjenja broja djece u grupama te individualizacije rada s djecom, osiguravanjem stručne ekipiranosti domova, izobrazbu i stalnu superviziju stručnih djelatnika, a u vidu kvalitetnijeg psihosocijalnog razvoja djece, što su prepoznali i stručni radnici obuhvaćeni ovim istraživanjem. Drugi kod nosi naziv savladavanje praktičnih životnih vještina i o njemu svjedoče izjave: *“A na razini doma da su više uključeni u svakodnevne poslove koji će im danas sutra trebati kada izađu iz sustava.”* (S1) *“...veći tzv. doticaj sa funkcioniranjem svijeta odraslih.”* (S4) *“Eventualno bi ja čajnu kuhinju u domu napravila. Znači to su neke konkretne stvari. Čajna kuhinja i ono što neki drugi domovi imaju, svoj vešeraj na katu. Znači gdje dijete ima pravo pristupa. Da imaju priliku sami.”* (S5) *“Fale praktične stvari.”* (S5) *“... ajmo danas učimo kako se pravi zaprška. I onda ih naučiš kako se pravi zaprška. Onda imaš isto tako kako se plaća račun. Ajmo sada ja mogu platiti svoj račun kada ne mogu domski.”* (S5) *“Da imaju nekakav doticaj sa stvarnim životom.”* (S6) Kako bi proces pripreme za izlazak bio potpun važno je savladati i neke praktične vještine i znanja, što bi svakako trebalo uključivati određenu razinu znanja o brizi o sebi (osobna higijena, zdravlje, prehrana), svakodnevnim vještinama (kupovina, kuhanje, raspolaganje novcima), interpersonalnim vještinama (održavanje prijateljstava, spolni odnosi, školski ili poslovni odnosi), obrazovanju i zapošljavanju, identitetu (obiteljske veze, život u zajednici) kao i o slobodnom vremenu i aktivnostima kojima se mladi mogu baviti (Dixon i sur., 2006., prema Kusturin i sur., 2014.). Mladi u procesu izlaska iz skrbi kažu da im je vrlo važno dobiti priliku da razvijaju praktične vještine koje će im trebati za samostalan život (Cantwell i sur., 2017.). Pružatelji skrbi i djelatnici svih ustanova trebaju nastojati osigurati da svaka osoba koja izađe iz njihove skrbi ima potrebne praktične vještine. Priprema za izlazak iz skrbi bi zato trebala uključivati uvođenje djece i mladih u sve takve vještine (Cantwell i sur., 2017.). Treći kod je povećanje broja zaposlenih. Dva sudionika ističu potrebu za povećanjem broja zaposlenih: *“Potrebno je povećati broj odgajatelja i stručnih radnika u domovima...”* (S2) *“I možda zaposliti još koju osobu mada mislim da sada malo previše maštam.”* (S4) Stručnjaci vrlo često zbog broja djece nisu u mogućnosti individualizirati skrb za dijete jer odgojne grupe kod nas variraju od 5 do 11 djece na jednog stručnog djelatnika po smjeni čime je ugrožen razvoj sigurne i stabilne privrženosti korisnika (Sladović Franz, 2004., prema Vejmelka, 2015.). U institucionalnoj skrbi u zapadnoj Europi standard je takav da po smještajnoj jedinici borave 2-4 djeteta na dvostruki broj odgajatelja (Vejmelka, 2015.). Vrlo velik problem u institucijama

skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u nas predstavlja manjak stručnog kadra. Svijest o potrebi za većim brojem stručnjaka postoji i kod djece smještene u institucijama. Zaposlenici institucija za skrb o djeci također primjećuju manjak stručnog kadra u institucijama u kojima su zaposleni, a isto je percipirano i od stručnjaka (Sladović Franz i sur., 2007.). Osim povećanja broja zaposlenih, tri sudionika ovog istraživanja su istaknula potrebu za povećanjem broja radionica što je vidljivo iz sljedećih izjava: “A na razini doma promjene u vidu više radionica...” (S4) “Još bi se mogle navesti radionice...” (S5) “Više tih nekakvih radionica.” (S5) “Znači više tih nekakvih radionica na razini doma za svakodnevno življenje.” (S5) “A na razini doma, pa više nekakvih radionica nazovimo ih tako...” (S6) Druga kategorija su **primjeri dobre prakse** pod što spada organizirano stanovanje uz povremenu podršku. Gotovo svi sudionici su ovu mogućnost naveli kao pozitivnu stvar: „Definitivno treba ostati mogućnost organiziranog stanovanja uz povremenu podršku.” (S1) “Znači da koriste organizirano stanovanje uz povremenu podršku. To je dobra stvar.” (S2) “Dobra stvar je organizirano stanovanje. To svakako treba ostati.” (S4) “I dalje treba ostati to da djeca izlaze po završetku školovanja, da idu još godinu dana živjeti u organizirano stanovanje uz povremenu podršku onoliko koliko je potrebno.” (S5) “Treba ostati to organizirano stanovanje i ne treba biti duže od godine dana.” (S5) “Znači generalno je usluga organiziranog stanovanja uz povremenu podršku dobra i korisna ali ju dio mladih ne želi iskoristiti.” (S6) U projektu koji sufinancira Europska komisija u Hrvatskoj, Italiji, Latviji, Litvi i Španjolskoj okupljeni su mladi s iskustvom života u skrbi koji su dobili mogućnost da žive u „tranzicijskom“ smještaju (npr. u kući za mlade). Većina mladih s takvim iskustvom kaže da im je ono omogućilo da se osamostale postupno i da se bolje pripreme (Cantwell i sur., 2017.). Također, istraživanje provedeno na 44 mlade osobe koje su izašle ili se pripremaju za izlazak iz skrbi i 58 predstavnika institucija se pokazalo se da mladi procjenjuju stambene zajednice kao iznimno dobar način prilagodbe na samostalan život (Šimić i sur., 2011.). Posljednja kategorija je **konkretna pomoć** i obuhvaća financijsku pomoć i osiguravanje radnog mjesta za mlade osobe koje izlaze iz skrbi. O financijskoj pomoći govori jedan sudionik: „I da u području socijalne politike budu veća davanja za njih.” (S3) To bi se npr. moglo odnositi na razne novčane pomoći, pomoć u slučaju nezaposlenosti, novčana pomoć za studente, plaćanje školovanja, stambena zajednica za sve mlade iz skrbi, hitni smještaj za mlade osobe koji su izašli iz ustanove i neko vrijeme živjeli samostalno no zbog raznih spleta okolnosti više nemaju gdje živjeti i u riziku su od beskućništva, socijalni stanovi s povlaštenim najamninama, sufinanciranje zapošljavanja mladih iz skrbi i sl. Osiguravanje radnog mjesta je nešto što je naglašeno i u literaturi i u ovom istraživanju od strane svih sudionika: “Trebalo bi promijeniti to da im se olakša mogućnost

ulaska na tržište rada uz neke povlastice poslodavcima.” (S1) “Zapošljavanje treba biti što lakše i brže.” (S1) “Da im se nađe posao, to je jako bitno.” (S3) “Na razini države promijene s ciljem da se olakša tim mladim ljudima pronalazak posla.” (S4) “Da se otvaraju radna mjesta namjenjena njimma ili da se na neki način stimulira poslodavce da zapošljavaju mlade koji su izašli iz sustava.” (S4) “Mislim da bi trebao biti osiguran posao za tu djecu.” (S5) “Mislim da bi morali bilo kakav posao, nije važno ni struka ni ništa već radno mjesto. To bi se trebalo osigurati za korisnike doma koji izlaze iz skrbi.” (S5) “Da država osigura radno mjesto djetetu koje izlazi iz skrbi.” (S5) “Da mu država, grad, lokalna zajednica, svejedno, da priliku da radi, zarađuje, raspolaže novcima, raspolaže s novcima, uči se radnim navikama, poslovnim navikama is vim ostalim.” (S5) “Na razini države bih definitivno navela posao. Posao za te mlade ljude.” (S6) “Trebao bi im se osigurati posao, kakav takav, ali da od nekuda imaju početi.” (S6) Jedan od prijedloga je taj da poslodavci imaju porezne olakšice pri zapošljavanju mladih koji izlaze iz sustava, te da mladi imaju određenu pozitivnu diskriminaciju pri selekciji, posebno kada se javljaju za natječaj za radna mjesta u javnim ustanovama (Kusturin i sur., 2014.). Mladi žele savjete o dobivanju naknada i olakšica, pomoć za preseljenje u prikladan smještaj kao i informacije o mogućnostima školovanja i nalaženju zaposlenja (Cantwell i sur., 2017.). Svi ovi prijedlozi, ali i prijedlozi drugih sličnih istraživanja mogu biti od koristi kreatorima socijalnih politika i ljudima na vodećim pozicijama kako bi bolje razumjeli sustav, i u skladu s time ga poboljšali, a sve u korist mladih koji ga napuštaju.

4. ZAKLJUČAK

Cilj ovog kvalitativnog istraživanja bio je opisati proces pripreme mladih za izlazak iz Dječjeg doma Vrbina Sisak iz perspektive stručnih djelatnika. U istraživanju je sudjelovalo 6 stručnih djelatnika, socijalni radnik, psiholog i odgajatelji. Istraživanje se provodilo metodom polustrukturiranog intervjua dok su se podatci obrađivali kvalitativnom analizom sadržaja.

Istraživanje se temeljilo na četiri istraživačka pitanja: (1) Kako stručnjaci percipiraju spremnost mladih koji izlaze iz doma te koje su njihove najrelevantnije potrebe u procesu izlaska iz skrbi?, (2) Koje poteškoće/izazove stručnjaci navode kao relevantne u tom periodu?, (3) Što stručnjaci rade na području pripreme mladih za izlazak iz doma? i (4) Koji su prijedlozi za poboljšanje cjelokupnog sustava izlaska iz skrbi?

Rezultati dobiveni za prvo istraživačko pitanje govore o tome kako su mladi generalno nespremni za samostalan život. Dio sudionika kao uzrok tog problema vidi u tome što su mladi navikli na pomoć zaposlenika. Kućanske i sve ostale poslove za njih obavljaju odgajatelji, kuharice i drugo osoblje. Takva paksa dovodi do toga da se ne znaju u potpunosti pobrinuti za sebe jer očekuju da će im netko drugi riješiti njihove probleme. Često u želji da ih se zaštiti mladi postaju pasivni. Dio problema se pokazalo stoji u osobnoj motivaciji same mlade osobe dok je dio u tome koliko mladi cjelokupnu pripremu shvaćaju ozbiljno. Možemo reći da što je motivacija na strani mlade osobe veća, sama priprema za izlazak iz skrbi postaje lakša i kvalitetnija. Na sličan način možemo istumačiti i ozbiljnost shvaćanja. Što mlada osoba ozbiljnije pristupi svojoj pripremi za samostalan život i planiranju budućnosti to će rezultat biti pozitivniji. Većina sudionika kao bitnu stavku spremnosti mladih na izlazak iz skrbi vidi podršku socijalne mreže. O važnosti podrške primarne obitelji i stručnih radnika govori i literatura koja se bavi ovom tematikom. Sudionici smatraju da je za mladu osobu bitno iz kakve su obitelji uopće došli ali i kakvu podršku im ta ista obitelj pruža kao i podrška stručnih radnika u smislu da im se mogu obratiti kada u životu naiđu na neki problem. Nadalje, govoreći o potrebama mladih koji izlaze iz doma, iskristalizirale su se pronalazak posla, rješavanje stambenog pitanja i organizirano stanovanje uz povremenu podršku. Kada govorimo o potrebi za rješavanjem stambenog pitanja i pronalasku posla, možemo primjetiti da su te dvije komponente uglavnom isprepletene. Mladi iz sustava alternativne skrbi često nisu dovoljno konkurentni na tržištu rada svojom stručnom spremom, često su dio sive ekonomije, rade slabije plaćene poslove i žrtve su predrasuda poslodavaca što je izravno povezano sa stambenim zbrinjavanjem. Bez sigurnog izvora prihoda nisu u mogućnosti osigurati si stambeno pitanje.

Ovaj problem je djelomično riješio grad Sisak koji je za mlade koji se pripremaju za izlazak iz skrbi osigurao jedan stan koji mladi mogu koristiti u trajanju od godine dana. U tom periodu mladi ne moraju plaćati najamninu već imaju priliku savladavati praktične životne vještine poput kuhanja, peglanja, čišćenja, raspolaganja novcima, aktivnog traženja posla i sl., a ako imaju posao imaju priliku za štednju za budućnost. Savladavanje praktičnih životnih vještina koje su maloprije nabrojane sudionici istraživanja također smatraju kao jednu od potreba u procesu izlaska iz skrbi. Kada govorimo o potrebama mladih koji izlaze iz sustava skrbi, svi sudionici se slažu da su to one egzistencijalne no oprečni su u mišljenjima dali su one prilikom samog izlaska zadovoljene. Nadalje, donošenje zajedničkih odluka u najboljem interesu djeteta također je jedna od potreba mladih u procesu izlaska iz skrbi koju su sudionici istraživanja istaknuli. Mladi žele mogućnost da izraze svoje mišljenje i da utječu na odlučivanje. Žele biti aktivni sudionici u planiranju svoje budućnosti a ne samo pasivni promatrači. Timsko donošenje odluka je od iznimne važnosti kako bi odluke bile u najboljem interesu djeteta. Zajedničko planiranje, angažman više ustanova i partnerska suradnja suština su svih dobrih praksi u skrbi za djecu i mlade. Planovi izlaska trebaju jasno definirati uloge i odgovornosti ustanova i partnera u ispunjavanju potreba i želja mlade osobe tijekom njezine postupne tranzicije u samostalni život. Kada govorimo o potrebama mladih koji izlaze iz sustava alternativne skrbi mogli bismo reći da je samostalnost svojevrsni temelj. Mladi trebaju naučiti voditi brigu o sebi, samostalno voditi financije, samostalno odlučivati i preuzimati odgovornost za svoje odluke.

Rezultati drugog istraživačkog pitanja govore o tome koje su poteškoće u procesu izlaska mladih iz sustava alternativne skrbi. Za početak su sudionici istraživanja naveli nerealnu sliku mladih o samostalnom životu. Mladi koji su odrasli u sustavu imaju smanjen doticaj sa svakodnevnim stvarima te zbog toga imaju nerealna očekivanja od samostalnog života. Nadalje, kao teškoće su sudionici naveli osobne karakteristike same mlade osobe. U tu kategoriju ulazi duljina boravka u domu. Sudionici navode da nije isto da li je dijete neko kraće vrijeme provelo u domu ili je veći dio svog života proživjelo u instituciji. Poznato je da boravak u instituciji mora biti što je moguće kraći, ali da je nažalost u praksi situacija drugačija. Jedan sudionik je istaknuo kako se kod mladih koji izlaze iz sustava alternativne skrbi javlja strah od budućnosti. Gubi se osjećaj sigurnosti koji su do sada imali i javlja im se pitanje hoće li moći brinuti o sebi i hoće li znati organizirati svoje vrijeme i financije, kao i stres od previše obaveza. Govoreći o poteškoćama, sudionici su istaknuli još dvije stvari kada su govorili o osobnim karakteristikama a to su intelektualni status i pripadnost nacionalnoj manjini. Osim poteškoća osobnih

karakteristika istraživanje je pokazalo da postoje i prepreke u samom procesu napuštanja skrbi. Sudionici navode kako izostaju sustavna rješenja u smislu da sustav nije dobro osmišljen i da u praksi ima dosta poteškoća. Primjerice, mladim osobama je zabranjen prisup kuhinji i vešeraju i shodno tome nemaju priliku savladati vještine koje su uz to vezane. Nastavno na to, mladi imaju problem zapošljavanja a stručno osoblje upozorava na nedostatak vremena koje imaju na raspolaganju za posvetiti mladim osobama jer ih je brojčano premalo i jer su zagušeni administrativnim poslovima. Naposljetku, stručni radnici doma navode i prepreke u suradnji sa CZSS.

Podatci dobiveni kao odgovor na treće istraživačko pitanje govore o tome što stručnjaci rade na području pripreme mladih na izlazak iz skrbi. Sudionici istraživanja navode kako priprema ide u dva smjera, prvi je savjetodavna priprema a drugi praktična. Govoreći o savjetodavnoj pripremi saznajemo da ona obuhvaća održavanje dobrih međuljudskih odnosa kao i rad na odnosu s djecom. Dobri odnosi na obje relacije su vrijedan potencijal skrbi za djecu te pridonose pozitivnom razvoju djece, ali i povećanju stupnja zadovoljstva stručnih djelatnika. Uz to, rezultati su pokazali kako stručni djelatnici provode cjelokupnu dobru pripremu mladih na izlazak iz doma i uz to i podršku po izlasku iz skrbi kao uslugu. Znamo da su mladi kada izađu iz sustava skrbi u riziku za brojne poteškoće i nisu u mogućnosti predvidjeti sve nadolazeće potrebe stoga je iznimno bitno nastaviti održavati komunikaciju. Stručni radnici doma na području pripreme mladih na izlazak iz skrbi osim savjetodavne pripreme provode i praktičnu koja uključuje suradnju sa centrima za socijalnu skrb, zdravstvom, raznim udrugama, školama, obiteljima te suradnju karakteriziraju generalno dobrom. Dobra suradnja stručnih djelatnika doma sa dionicima svakako je bitan element u skrbi za djecu koji pridonosi i kvalitetnijoj integraciji djece u zajednicu te širenju njihove socijalne mreže.

Odgovori na četvrto istraživačko pitanje idu u smjeru prijedloga za poboljšanje cjelokupnog sustava izlaska iz skrbi. Ispitanici su naveli potrebe u samoj ustanovi koje idu u smjeru stručnog usavršavanja zaposlenih kao i povećanja broja istih. U smjeru povećanja idu i razno razne radionice namjenjene mladima koje se mogu organizirati na razini doma. Nastavno na to, sudionici istraživanja iskazuju potrebu za većom uključenosti mladih u svakodnevne poslove na razini doma kako bi mogli savladati praktične životne vještine. Kao primjer dobre prakse, sudionici navode mogućnost organiziranog stanovanja uz povremenu podršku ali paralelno s tim bi se trebalo osigurati radno mjesto za mlade osobe koje izlaze iz skrbi. To bi uz bolju financijsku pomoć bile mjere konkretne pomoći.

Provedbom ovog istraživanja dobio se dublji uvid u vrijedna iskustva stručnih radnika dječjeg doma „Vrbina“ u području pripreme mladih na izlazak iz sustava alternativne skrbi. Također, istraživanje može dati značajan uvid u život mladih osoba iz sustava alternativne skrbi uzimajući u obzir domski kontekst. Iz iskustava stručnih radnika smo dobili i neke smjernice za unapređenje sustava koje ne bi bilo loše predstaviti vodećim osobama kako bi se upoznale detaljnije s ovom problematikom u cilju njegova poboljšanja. Ovaj rad i njegovi rezultati čine jedan mali korak na putu prema izučavanju i spoznavanju fenomena izlaska mladih iz sustava alternativne skrbi ali i isto tako prema boljem razumijevanju te unapređenju u područjima koje su sudionici istraživanja istaknuli, kao i poticanju viših instanci na provedbu kontinuiranih edukacija i mjera socijalne politike za koje su sudionici istaknuli da nedostaju.

Kada govorimo o ograničenjima ovog istraživanja, prije nego budu navedena, može se reći da ona mogu biti korisna prilikom planiranja sljedećih istraživanja. Metoda uzorkovanja koja je provedena u ovom istraživanju je namjerni uzorak iz čega proizlazi nemogućnost generalizacije rezultata na cjelokupnu populaciju stručnih radnika zaposlenih u dječjim domovima. Nadalje, u istraživanju je sudjelovalo tek 6 ispitanika i iako su to svi stručni radnici dječjeg doma „Vrbina“, većim brojem sudionika bi se postiglo teorijsko zasićenje. Kao ograničenje bi se moglo navesti i to što je istraživanje provedeno u samo jednom dječjem domu. Iako cilj kvalitativnih istraživanja nije reprezentativnost, bilo bi poželjno takvo istraživanje provesti u svim dječjim domovima u Hrvatskoj kako bi se vidjelo hoće li se rezultati razlikovati. Buduća istraživanja trebala bi obuhvatiti korisničku perspektivu, odnosno, trebala bi se provesti na mladim osobama koje su u procesu izlaska iz skrbi ili su nedavno izašle iz sustava alternativne skrbi kako bi se vidjelo u kojim dijelovima i da li se rezultati razlikuju odnosno podudaraju. Takvo jedno istraživanje moglo bi biti od velikog značaja u unapređenju izlaska mladih iz sustava alternativne skrbi.

Za sami kraj možemo reći da se mladi koji izlaze iz sustava alternativne skrbi vrlo često osjećaju nespremima za samostalan život a zbog svoje specifične (nepovoljne) situacije nemaju neke pogodnosti koje imaju djeca koja odrastaju u vlastitim obiteljima. Zbog tih su okolnosti u riziku od raznih poteškoća i upravo zbog toga je potrebno organizirati pravovremenu i sveobuhvatnu pripremu. U pripremi osim stručnih djelatnika doma trebaju sudjelovati razni dionici lokalne zajednice ali bi i na državnoj razini trebale postojati određene pogodnosti kako bi se tim mladima olakšao put u neovisnost. Iznimno je bitno osigurati im posao i riješiti stambeno pitanje. Mladi iskazuju želju za aktivnim sudjelovanjem u donošenju odluka vezanih uz vlastitu budućnost te im stručni radnici trebaju dati mogućnost da sudjeluju u pitanjima koja se tiču njih

osobno. Fokus treba usmjeriti i na duljinu boravka u domu kako bi se to vrijeme svelo na minimum. Stručno osoblje ukazuje na manjak zaposlenih što rezultira poteškoćama na više područja. U nedostatku broja zaposlenih smanjuje se vrijeme koji stručni radnici mogu provoditi s mladima a i njihovo zadovoljstvo radom uslijed preopterećenosti opada. Usprkos ovom problemu sudionici izjavljuju da smatraju kako je priprema na razini doma dobra iako bi moglo biti više radionica na kojima bi mladi savladali praktične životne vještine. Nakon samog izlaska, mladi se oslanjaju na podršku socijalne mreže i tu je između ostaloga bitna podrška djelatnika doma koji bi trebali ostaviti „otvorena vrata“ za sve nepovoljne događaje.

Popis tablica

Tablica 3.1 Percepcija spremnosti mladih koji izlaze iz doma te potrebe u procesu izlaska iz skrbi.....	24
Tablica 3.2 Poteškoće/izazovi mladih osoba u procesu izlaska iz doma iz perspektive stručnjaka	32
Tablica 3.3 Provedba pripreme mladih za izlazak iz doma.....	36
Tablica 3.4 . Prijedlozi za poboljšanje cjelokupnog sustava izlaska iz skrbi.....	40

5. LITERATURA

1. Ajduković, M., Sladović Franz, B. (2005). Behavioural and emotional problems of children by type of out-of-home care in Croatia. *International journal of social welfare*, 14(3), 163-175.
2. Ajduković, M., Kregar Orešković, K., Laklija, M. (2006). Značaj teorije privrženosti za konceptualizaciju javne skrbi za djecu. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(1), 93-118.
3. Ajduković, M., Sladović Franz, B. i Kregar, K. (2005.). Razlozi izdvajanja i obilježja života u primarnoj obitelji djece u javnoj skrbi. *Dijete i društvo: časopis za promicanje prava djeteta*, 7(2), 328-354.
4. Ajduković, M. (2004). Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi. *Revija za socijalnu politiku*, 11 (3-4), 299-321.
5. Arai, S. (1997). Empowerment: From the theoretical to the personal. *Journal of Leisureability*, 24(1), 3-11.
6. Baćak, V. (2006). Uzorkovanje upravljano ispitanicima: novi pristup uzorkovanju skrivenih populacija. *Revija za sociologiju*, 3(4), 193-204.
7. Bartoluci, M. (2015). Smještaj djece izvan obitelji u Republici Hrvatskoj i Smjernice za alternativnu skrb UNICEF-a. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 47(95), 53-72.
8. Barton, W.H. (2006). Incorporating the Strengths Perspective into Intensive Juvenile Aftercare. *Western Criminology Review*, 7(2), 48-61.
9. Berridge, D. (2007). Theory and explanation in child welfare: education and looked after children. *Child and Family Social Work*, 12(1), 1-10.
10. Cantwell, N., Gale, C., McGhee, K., Skinner, K. (ur.), (2017). Priprema za izlazak iz skrbi- praktični vodič. Austrija: SOS Children's Villages International.
11. Car, K., Malčić, M., Sambolek, I. (ur.), (2019). Praktični priručnik- Kako implementirati model rada s mladima u riziku od beskućništva u organizaciji? Zagreb: Udruga „Igra“ za pružanje rehabilitacijsko-edukacijske i psiho- socijalno- pedagoške pomoći.
12. Djeca i mladi u alternativnoj skrbi- upoznaj svoja prava (2011). Zagreb: SOS Dječje selo Hrvatska i Forum za kvalitetno udomljavanje djece.
13. Dječji dom „Vrbina“ Sisak (2023). Djelatnost doma i vrste socijalnih usluga. Preuzeto s: <https://domzadjecuvrbina.hr/> (26.3.2023.)
14. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2021). Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece,

- mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštititi tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2020. godini. Preuzeto s: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Odluke/Godisnje%20statisticko%20izvjesce%20u%20RH%20za%202020.%20godinu> (25.3.2023.)
15. Frimpong-Manso K. (2020). Stories of Care Leaving: The Experiences of a Group of Resilient Young Adults on Their Journey to Interdependent Living in Ghana. *Emerging Adulthood*, 8(1), 16-25.
 16. Glynn, N. (2021). Understanding care leavers as youth in society: A theoretical framework for studying the transition out of care. *Children and Youth Services Review*, 121(5), 105829.
 17. Horvat, G. (ur.), (2010). Smjernice za alternativnu skrb o djeci. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku i Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi RH.
 18. Jackson, S. i Saradev, D. (2001). Better Education, Better Futures: research, practice and the views of young people in care. *Child abuse review*, 13(3), 173-229.
 19. Kletečki Radović, M. (2008). Teorija osnaživanja u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(2), 215-242.
 20. Koller-Trbović, N., Žižak, A., i Jeđud, I. (2008). Nezaposlenost i socijalna isključenost mladih u Hrvatskoj: perspektiva nezaposlenih mladih u riziku ili s poremećajima u ponašanju. *Kriminologija i socijalna integracija*, 17(2), 1-138.
 21. Konvencija o pravima djeteta (2001). New York: UN.
 22. Kusturin, S., Maglica, T., Makvić, K. (ur.), (2014). Okvirko- priručnik za osnaživanje mladih u procesu izlaska iz alternativne skrbi. Zagreb: Udruga Igra, SOS dječje selo Hrvatska, Split: Dječji dom Maestral.
 23. Kusturin, S. i Bojan, K. (ur.), (2012). Katapult: edukativna brošura za mlade koji su izašli ili se pripremaju za izlazak iz ustanova i udomiteljskih obitelji. Zagreb: Udruga Igra.
 24. Kusturin, S. (2020). Kvaliteta života mladih nakon iskustva institucijske skrbi. Doktorska disertacija. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
 25. Maretić, E., Sindrik, J. (2013). Agresivno ponašanje, zaštitini čimbenici i školsko postignuće učenika izvan i unutar sustava institucionalne skrbi. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12(1), 43-62.
 26. Mendes, P., Johnson, G. i Moslehuddin, B. (2011). Effectively preparing young people to transition from out-of-home care. *Family Matters*, 89, 59- 68.

27. Mendes, P., Moslehuddin, B. (2006). From dependence to interdependence: Towards better outcomes for young people leaving state care. *Child abuse review*, 15(2), 110-126.
28. Milas, G. (2005). Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Jastrebarsko: Naklada Slap.
29. Tomić Latinac, M. (ur.), (2015). Nevidljiva djeca-od prepoznavanja do inkluzije. Zagreb: Unicef Hrvatska
30. Novosel, T., Preveden, A. (ur.), (2015). Garancija za sve mlade- mladi iz alternativne skrbi na marginama garancije. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske.
31. Pinkerton, J. (2006). Developing a global approach to the theory and practice of young people leaving state care. *Child and Family Social Work*, 11, 191- 198.
32. Pirnat Dragičević, H. (2019). Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu. Zagreb: Republika Hrvatska, Pravobranitelj za djecu
33. Popović, S., Zloković, J. (ur.), (2017). Djeca i mladi u alternativnoj skrbi: Zaštita prava na zdravlje. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci.
34. Rosić, V. (2007). Domska pedagogija. Zadar: Naklada 2007.
35. Samuels, G. M., i Pryce, J. M. (2008). “What doesn’t kill you makes you stronger”: Survivalist self-reliance as resilience and risk among young adults aging out of foster care. *Children and Youth Services Review*, 30(10), 1198– 1210.
36. Schofield, G., Larsson, B., i Ward, E. (2017). Risk, resilience and identity construction in the life narratives of young people leaving residential care. *Child & Family Social Work*, 22, 782–791.
37. Sekol, I., Maurović, I. (2017). Miješanje kvalitativnog i kvantitativnog istraživačkog pristupa u društvenim znanostima- miješanje metoda ili metodologija. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(1), 7-32.
38. Sladović Franz, B. (2003). Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
39. Sladović Franz, B., Branica, V., Urbanc, K. (2017). Izazovi studiranja mladih odraslih u alternativnoj skrbi u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(3), 479-507.
40. Sladović Franz, B. i Mujkanović, Đ. (2003). Percepcija socijalne podrške djeci u dječjim domovima i u udomiteljskim obiteljima. *Ljetopis socijalnog rada*, 10(2), 161-170.

41. Sladović Franz, B., Kregar Orešković, K., Vejmelka, L.(2007). Iskustvo života u dječjem domu: kvalitativna analiza mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(3), 553-578.
42. Sladović Franz, B. i Branica, V. (2013). The relevance and experience of education from the perspective of Croatian youth in-care. *European Journal of SocialWork*. 16(1), 137-152.
43. Stein, M. (2005). Young people aging out of care: *The poverty of theory*. *Children and Youth Services Review*, 28, 422 – 434.
44. Šimić, A., Kusturin, S., Zenko, A. (ur.), (2011). Smjernice za zadovoljavanje potreba mladih izašlih iz sustava skrbi. Zagreb: Udruga Igra, Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece
45. Šućur, Z. (2004). Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija. *Revija za sociologiju*, 35(1-2), 45-60.
46. Vejmelka, L. (2015). Potencijali domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi iz perspective odgajatelja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 23(1), 72-98.
47. Vidović, L., Ivković, Đ. (ur.), (2010). Smjernice za alternativnu skrb o djeci. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku i Ministarstvo zdravstva i socijalni skrbi RH
48. Zakon o socijalnoj skrbi. Narodne novine, 64/20
49. Žižak, A. i Trbović, N. (1999). Odgoj i tretman u institucijama socijalne skrbi: Deskriptivna studija. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
50. Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology*. UK: McGraw-Hill Education.
51. Willig, C. i Stainton Rogers, W. (2017) *The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology. Ethics in Qualitative Psychological Research*. London: SAGE Publications Ltd.

6. PRILOG

Prilog 1

Pitanja za intervju:

1. Što biste rekli koliko su mladi po izlasku iz doma spremni na samostalni život? Što utječe na njihov stupanj pripremljenosti pri izlasku iz doma?
2. Što biste rekli koje su potrebe mladih najrelevantnije prilikom izlaska iz doma? Kako se te potrebe uspijevaju zadovoljiti? Koje potrebe (ako neke) ostaju nezadovoljene?
3. Na koji način je sama mlada osoba uključena u proces pripreme na izlazak iz doma?
4. S kojim poteškoćama/izazovima se mladi susreću prije izlaska iz dječjeg doma? Koje poteškoće/koji izazov Vam se čine/i najdominantnije/i?
5. Kako biste opisali pripremu mladih za izlazak iz skrbi? Od čega se ona sve sastoji? Koliko traje? Na koji način se mladu osobu priprema na izlazak iz doma?
6. Kako biste opisali svoju kompetentnost/ pripremljenost za pripremanje mladih na izlazak iz doma? Koje su to vještine i znanja koja bi stručnjaci trebali posjedovati za pripremu mladih na izlazak iz doma?
7. Tijekom procesa pripreme mladih na izlazak iz doma, s kime sve surađujete? Koja je njihova uloga? Kako biste opisali tu suradnju?
8. S kojim se preprekama susrećete prilikom pripreme mladih na izlazak iz skrbi? Što Vam kao stručnjaku u tom procesu planiranja stvara poteškoće? Na koji način pristupate njihovom razrješenju? Koji oblici podrške su Vam dostupni? Što bi Vam još bilo potrebno?
9. Na osnovi vlastitog iskustva koje bi stvari trebale ostati nepromijenjene u procesu izlaska iz skrbi/koje dobro funkcioniraju? Što je to dobro na razini države/sustava? Što je dobro na razini doma?
10. Na osnovi vlastitog iskustva koje bi stvari trebalo promijeniti s ciljem poboljšanja sustava izlaska iz skrbi? Promjene na razini države/sustava? Promjene na razini doma?

Spol: M Ž _____

Godina rođenja: _____

Zanimanje: _____

Godine radnog staža u Dječjem domu Vrbina Sisak: _____